

พินิจวรรณคดี

จากหนังสือแบบเรียน
มัธยมศึกษาตอนปลาย

SE-ED

ว่าที่ร้อยตรี ณัฐวุฒิ คล้ายสุวรรณ
วันเพ็ญ เหลืองอรุณ

พินิจวรรณคดีจากหนังสือแบบเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย

โดย ว่าที่ร้อยตรี ณัฐวุฒิ คล้ายสุวรรณ
วันเพ็ญ เหลืองอรุณ

สงวนลิขสิทธิ์ตามกฎหมาย โดย ว่าที่ร้อยตรี ณัฐวุฒิ คล้ายสุวรรณ, วันเพ็ญ เหลืองอรุณ
ห้ามคัดลอก ลอกเลียน ดัดแปลง ทำซ้ำ จัดพิมพ์ หรือกระทำการอื่นใด โดยวิธีการใดๆ ในรูปแบบใดๆ
ไม่ว่าส่วนหนึ่งส่วนใดของหนังสือเล่มนี้ เพื่อเผยแพร่ในสื่อทุกประเภท หรือเพื่อวัตถุประสงค์ใดๆ
นอกจากจะได้รับอนุญาต

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ

ณัฐวุฒิ คล้ายสุวรรณ.

พินิจวรรณคดีจากหนังสือแบบเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย. --กรุงเทพฯ : ซีเ็ดยูเคชั่น, 2562.

1. วรรณคดี -- ประวัติและวิจารณ์. 2. วรรณคดีไทย -- การศึกษาและการสอน.

I. ชื่อเรื่อง.

895.9109

ISBN (e-book) : 978-616-08-3443-3

ผลิตและจัดจำหน่ายโดย

บริษัท ซีเ็ดยูเคชั่น จำกัด (มหาชน)
SE-EDUCATION PUBLIC COMPANY LIMITED

เลขที่ 1858/87-90 ถนนเทพรัตน แขวงบางนาใต้ เขตบางนา กรุงเทพฯ 10260

โทรศัพท์ 0-2826-8000

[หากมีคำแนะนำหรือติชม สามารถติดต่อได้ที่ comment@se-ed.com]

คำนำ

หนังสือ **“พินิจวรรณคดีจากหนังสือแบบเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย”** เล่มนี้ เขียนขึ้นเพื่อให้นักเรียนในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ได้ใช้อ่านประกอบการเรียนวิชาภาษาไทย ในส่วนของวรรณคดีไทย นอกจากนี้ยังมุ่งหวังให้เป็นหนังสือค้นคว้าเพิ่มเติม ของนักศึกษาฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูอ่าน สำหรับเตรียมการสอนนักเรียนในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย กับทั้งผู้สนใจทั่วไปอ่านหาความรู้ในเวลาว่างด้วย

การเรียบเรียงหนังสือเล่มนี้ ผู้เขียนทั้งสองได้นำเอาวรรณคดีที่ปรากฏอยู่ใน **หนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐานภาษาไทย วรรณคดีวิจักษ์** ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4-6 จำนวน 19 เรื่อง ซึ่งเป็นวรรณคดีที่กระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดให้เรียนมาเรียบเรียงใหม่ โดยแบ่งหัวข้อในการศึกษาออกเป็น 5 หัวข้อใหญ่ๆ คือ

1. ประวัติความเป็นมา
2. ประวัติผู้แต่ง
3. ลักษณะคำประพันธ์
4. เนื้อเรื่องย่อ
5. คุณค่า

ในส่วนการประเมินคุณค่าของวรรณคดีนั้น ผู้เขียนได้วิเคราะห์เอาไว้อาจเป็นตัวอย่าง สำหรับการเรียนการสอน มิได้วิเคราะห์โดยละเอียด เพราะมีความเห็นว่า การศึกษาวิเคราะห์วรรณคดีเป็นเรื่องของแต่ละบุคคล ที่จะชี้ให้เห็นว่าวรรณคดีเรื่องนั้นๆ ดีเด่นอย่างไร โดยตรงจุดไหน มีคุณค่าอย่างไร ดังนั้นในส่วนของการประเมินคุณค่า นักเรียนและนักศึกษาที่ได้อ่านหนังสือเล่มนี้อาจมีความเห็นที่ต่างไปจากผู้เขียนได้

ขออย่าว่าการจะศึกษาวรรณคดีให้เข้าใจอย่างถ่องแท้ และเข้าถึงแก่นนั้น นักเรียน นักศึกษา จะต้องอ่านตัวบทวรรณคดีเรื่องนั้นๆ อย่างละเอียดด้วย มิใช่อ่านจากหนังสือเล่มนี้เพียงเล่มเดียว หนังสือเล่มนี้เป็นเพียงแนวทางในการศึกษา ดังนั้น จึงไม่อาจให้รายละเอียดที่ครบถ้วนได้ การศึกษาตัวบทวรรณคดีจะช่วยทำให้นักเรียนเข้าใจบริบทต่างๆ ในวรรณคดีได้ดียิ่งขึ้น และนักศึกษาจำเป็นต้องอ่านตัวบทวรรณคดีให้มาก เพราะจะช่วยให้มีความเข้าใจและเข้าถึงวรรณคดีจนเกิดความซาบซึ้ง เมื่อนักศึกษามีความเข้าใจอย่างถ่องแท้ ก็จะทำให้การฝึกสอนของนักศึกษามีประสิทธิภาพ อันจะเป็นประโยชน์ในการเรียนการสอนวรรณคดีต่อไปในภายหน้า

การพิมพ์ครั้งนี้เป็นการพิมพ์ครั้งแรก อาจมีข้อขาดตกบกพร่องอยู่บ้าง ดังนั้นจึงขอความกรุณาจากนักเรียน นักศึกษา หรือผู้ใช้หนังสือเล่มนี้ ได้โปรดแจ้งข้อผิดพลาดที่พบกลับมายังผู้เขียนด้วย เพื่อให้ผู้เขียนจะได้แก้ไขให้ถูกต้องสมบูรณ์ ในการพิมพ์ครั้งต่อไป

ท้ายสุดนี้ ขอกราบขอบพระคุณ บรรดาผู้มีส่วนทำให้เกิดหนังสือเล่มนี้ขึ้นมา โดยเฉพาะลูกศิษย์ที่เป็นแรงบันดาลใจให้เขียนหนังสือเล่มนี้ กับทั้งเจ้าของผลงานต่างๆ ที่ผู้เขียนได้นำมาอ้างไว้ในบรรณานุกรม หากไม่มีผลงานของท่านแล้ว หนังสือเล่มนี้ก็คงเกิดขึ้นมาไม่ได้ ดังนั้นจึงขอกราบขอบพระคุณเจ้าของผลงานทุกท่านเอาไว้ ณ ที่นี้ด้วย

ว่าที่ร้อยตรี ณัฐวุฒิ คล้ายสุวรรณ
วันเพ็ญ เหลืองอรุณ

สารบัญ

บทที่

1	บทนมัสการมาตาปิตุคุณและบทนมัสการอาจารย์คุณ.....	7
2	อิเหนา ตอน คีตกะหมังกุหนิง.....	15
3	นิทานเวตาล เรื่องที่ 10.....	49
4	นิราศนรินทร์.....	65
5	หัวใจชายหนุ่ม.....	89
6	ทุกข์ของชาวนาในบทกวี.....	105
7	มงคลสูตรคำฉันท์.....	113
8	มหาชาติหรือมหาเวสสันดรชาดก	123
9	มหาเวสสันดรชาดกกัณฑ์มัทรี.....	145
10	ลิลิตตะเลงพ่าย	155
11	มัทนะพาธา	179
12	คัมภีร์ฉันทศาสตร์ แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์.....	191
13	โคลนติดล้อ ตอน ความนิยมเป็นเสมียน.....	199
14	ขุนช้างขุนแผน ตอน ขุนช้างถวายฎีกา.....	211
15	สามก๊ก ตอน กวนอูไปรับราชการกับโจโฉ	229
16	กาพย์เห่เรือ.....	245
17	สามัคคีเภทคำฉันท์.....	279
18	ไตรภูมิพระร่วง	297
19	ขัตติยพันธกรณี.....	325

บทที่ 1

บทนมัสการมาตาปิตุคุณ และบทนมัสการอาจารย์คุณ

1. ประวัติความเป็นมา

บทนมัสการทั้ง 2 บทนี้ พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) เป็นผู้ประพันธ์ขึ้น คำเดิมเป็นคาถาภาษาบาลีที่เรารู้จักและคุ้นเคยกันเป็นอย่างดี เพราะใช้ท่องและสวดกันอยู่ในทุกโอกาส คาถาภาษาบาลีที่ว่านั้น คือ

(1) *อรหํ สมมาสมพุทโธ ภควา พุทฺธํ ภควนฺตํ อภิราเทมิ*

คำแปลคาถา: พระผู้มีพระภาคเจ้า เป็นพระอรหันต์ ดับเพลิงกิเลสเพลิงทุกข์สิ้นเชิง ตรัสรู้ชอบได้โดยพระองค์ ข้าพเจ้าขออภิราทพระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน

(2) *สวากุขาโต ภควตา ธมฺโม ธมฺมํ นมสฺสามิ*

คำแปลคาถา: พระธรรม เป็นธรรมที่พระผู้มีพระภาคเจ้า ตรัสไว้ดีแล้ว ข้าพเจ้าขอนมัสการพระธรรม

(3) *สุปฏิปนฺโน ภควโต สวากสงฺโฆ สงฺฆํ นมามิ*

คำแปลคาถา: พระสงฆ์ สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า ปฏิบัติดีแล้ว ข้าพเจ้าขอนอบน้อมพระสงฆ์

(4) *มาตาปิตุคุณ อนนตคุณสมปนฺนา ชเนตฺติชนกา อุโก มยฺหํ มาตาปิตุณฺว ปาเทวนุทามิ สาทรํ*

คำแปลคาถา: มารดาบิดาทั้งสอง เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยคุณอันหาที่สุดมิได้ ข้าพเจ้าขอไหว้เท้าทั้งสองของมารดาบิดาของข้าพเจ้า ด้วยความเคารพอย่างสูง

(5) ปาเจ้าจรียา โหนติ คุณุตตรา นุสสาสกา ปญญาวุฑฺฒิ กรเตเต ทินโนวาเทนนามิหิ

คำแปลคาถา: ครูอาจารย์ผู้ใหญ่และผู้ย่อยทั้งหลาย ล้วนเป็นผู้มีพระคุณอันประเสริฐยิ่ง ได้อบรมสั่งสอนให้ศิษย์มีวิชาความรู้ ได้ให้อิโรวาทักเตือนด้วยเมตตาธรรม ข้าพเจ้าขอกราบไหว้คุณครูอาจารย์เหล่านั้นด้วยความเคารพ

คาถาภาษาบาลีทั้ง 5 พระคาถานี้ พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) ได้นำมาแปลเป็นภาษาไทย แล้วร้อยกรองให้เป็นบทประพันธ์ที่มีความไพเราะ ยิ่งถ้าสวดด้วยทำนองสรภัญญะแล้ว ความไพเราะย่อมมีมากขึ้น ที่สำคัญนอกเหนือจากความไพเราะนั้นคือ ความหมายที่จรรโลงใจ ให้ข้อคิดและคติธรรมเป็นอย่างมาก

ในที่นี้จะให้นักเรียนศึกษาบทนมัสการเพียง 2 บท คือ บทนมัสการมาตาปิตุคุณและบทนมัสการอาจารย์คุณ ตามหนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานภาษาไทย วรรณคดีวิจิตรชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4

2. ประวัติผู้แต่ง

พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) เกิดเมื่อวันที่ 5 กรกฎาคม พ.ศ. 2365 ที่จังหวัดฉะเชิงเทรา การศึกษาเบื้องต้นได้เรียนหนังสือกับหลวงบรรเทาทุกขราษฎร์ (ไทย) ผู้เป็นพี่ชาย ครั้นอายุได้ 13 ปี จึงมาอยู่ที่วัดสระเกศและบรรพชาเป็นสามเณรอยู่ 8 ปี ได้เรียนภาษาไทย ภาษาขอม และภาษาบาลี จนเชี่ยวชาญ ทั้งยังได้ศึกษาคัมภีร์พุทธศาสนากับพระอาจารย์ในสำนักต่างๆ ซึ่งล้วนแต่มีชื่อเสียง เช่น สำนักสมเด็จพะสังฆราช (ตอน) สำนักพระอุปธยาจารย์ (คุช) สำนักสมเด็จพะพุฒาจารย์ (สน) เป็นต้น ต่อมาได้อุปสมบทเป็นพระภิกษุ และเข้าสอบแปลพระปริยัติธรรมจนได้เป็นเปรียญ 5 ประโยค

ต่อมาได้ศึกษาพระปริยัติธรรมเพิ่มในสำนักวิชญาณภิกขุ (พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว) หลังจากนั้นได้เข้าสอบแปลพระปริยัติธรรมในที่ประชุมพระราชาคณะได้อีก 2 ประโยค รวมเป็น 7 ประโยค ดำรงสมณเพศอยู่ 11 พรรษา

ต่อมาได้ลาสิกขาบท แล้วเข้ารับราชการในกรมมหาดเล็ก ต่อมาได้เป็นขุนประสิทธิอักษรสาตรา ผู้ช่วยเจ้ากรมพระอาลักษณ์ และในขณะนั้นตำแหน่งเจ้ากรมอักษรพิมพ์การว่างอยู่ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงโปรดให้เป็นเจ้ากรมอักษรพิมพ์การด้วย

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ดำรงตำแหน่งขุนสารประเสริฐ ปลัดทูลฉลองกรมพระอาลักษณ์ ทำหน้าที่กำกับพนักงานกองตรวจสอบทานหนังสือข้างที่ ครั้นนั้นพระเจ้านครเชียงใหม่นำช้างเผือกมาถวาย จึงโปรดเกล้าฯ ให้เป็นผู้ขนานนามแต่งตั้งสมโภช และเมื่อมีช้างสำคัญเข้ามาสู่พระบารมีอีกหลายช้าง ก็ได้รับการโปรดเกล้าฯ ให้เป็นผู้ขนานนามและแต่งตั้งทักล่อมช้างเหล่านั้น

พ.ศ. 2414 ขุนสารประเสริฐ ได้แต่งแบบสอนหนังสือไทยเบื้องต้น ขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายรวม 5 เรื่อง ได้แก่ มูลบทบรรพกิจ วาหนิต์นิกร อักษรประโยค สังโยคพิธาน และพิศาลการันต์ จึงได้รับพระมหากรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เป็นหลวงสารประเสริฐ และใน พ.ศ. 2414 เป็นครูสอนหนังสือไทยในกรมทหารมหาดเล็ก ปีต่อมาทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งโรงเรียนหลวงขึ้นในพระบรมมหาราชวัง จึงให้หลวงสารประเสริฐเป็นอาจารย์ใหญ่

พ.ศ. 2423 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณา โปรดเกล้าฯ ให้มีการปฏิสังขรณ์วัดพระศรีรัตนศาสดาราม และให้เขียนรูปภาพเรื่องราวเกียรติตามพระระเบียงรอบพระอุโบสถ ทรงเกณฑ์ข้าราชการที่เป็นจินตกร แต่งโคลงประกอบภาพจารึกในแต่ละห้อง ในการนี้หลวงสารประเสริฐได้เป็นแม่กองตรวจโคลงที่ข้าราชการแต่งทูลเกล้าฯ ถวาย หลังจากปฏิสังขรณ์เสร็จบริบูรณ์ ใน พ.ศ. 2425 จึงได้รับการโปรดเกล้าฯ ให้เป็นพระยาศรีสุนทรโวหาร

ต่อมาทรงพระกรุณาให้พระยาศรีสุนทรโวหารเป็นพระอาจารย์ถวายอักษรสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ สยามมกุฎราชกุมาร และสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ รวมทั้งพระเจ้าลูกยาเธอพระองค์อื่นๆ ด้วย และใน พ.ศ. 2430 พระยาศรีสุนทรโวหารก็ได้รับการโปรดเกล้าฯ ให้เป็นองคมนตรี รัวราชการสนองพระเดชพระคุณด้วยดีเสมอมา จนอายุได้ 70 ปี ก็ถึงแก่อนิจกรรม (เก็บความจากวิพุธ โสภวงศ์, 2553: 245)

3. ลักษณะคำประพันธ์

บทนมัสการมาตาปิตุคุณและบทนมัสการอาจารย์คุณ แต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทอินทรวีเชียรฉันท 11

4. เนื้อเรื่องย่อ

บทนมัสการมาตาปิตุคุณ เป็นบทที่กล่าวถึงพระคุณของบิดามารดาที่ได้เลี้ยงดู ทะนุถนอม บุตรจนเติบโตใหญ่ แม้นภูผาและแผ่นดินที่กว้างใหญ่ก็มีอาจเทียบได้ ผู้แต่งใช้ถ้อยคำเรียบง่ายในด้านโวหารมีความเปรียบที่เข้าใจได้ชัดเจน ทำให้เกิดความรู้สึกซาบซึ้ง ดังความว่า

“ข้าขอนบชนกคุณ	ชนนี้เป็นค้ำมูล
ผู้กอบบุญกุศลพูน	ผดุงจวบเจริญวัย
พุ่มฟ้าทะนุถนอม	บ่บาราศนรีราไกล
แสนยากเท่าไรๆ	บ่คิดยากลำบากกาย
ตราทนระคนทุกข์	ถนอมเลี้ยงถูกรวย
ปกป้องซึ่งอันตราย	จนได้รอดเป็นกายา
เปรียบหนักหนกคุณ	ชนนี้คือภูผา
ใหญ่พื้นพสุธรา	ก็บ่เทียบบ่เทียมทัน
เหลือที่จะแทนทด	จะสนองคุณนานันต์
แท้บุขไนยอัน	อุดมเลิศประเสริฐคุณ”

คำประพันธ์บทนี้แปลความได้ว่า ขอนอบน้อมพระคุณของบิดามารดาผู้ได้เกื้อกูลมา ตั้งแต่เล็กจนเติบโต คอยเฝ้าระวังรักษา ประคับประคอง ดูแลอยู่ไม่ยอมห่าง แม้จะลำบากเท่าไรก็อดทนได้ เลี้ยงลูกอย่างทะนุถนอม ปกป้องอันตรายจนรอดพ้น เด็ดใหญ่เป็นตัวเป็นตน พระคุณของบิดามารดายิ่งใหญ่กว่าภูเขา หรือแผ่นดิน สุดท้ายทดแทนพระคุณอันมากล้นนี้ได้ด้วยการบูชาอันวิเศษสมบูรณ์เลิศล้ำ

ส่วนบทนมัสการอาจารย์คุณ เป็นบทที่กล่าวถึงพระคุณของครูอาจารย์ ผู้เปี่ยมด้วยความเมตตา กรุณา ทำหน้าที่สั่งสอนศิษย์ให้มีความรู้ในสรรพวิชา อบรมศีลธรรม จริยธรรม ให้เข้าใจในบาปบุญคุณโทษ ดังความว่า

“อนึ่งข้าค้ำับน้อม	ต่อพระครูผู้การุญ
โอบเอื้อและเจือจน	อนุสาสน์ทุกสิ่งสรรพ
ยัง บ ทราบก็ได้ทราบ	ทั้งบุญบาปทุกสิ่งอัน
ชี้แจงและแบ่งปัน	ขยายอัตถ์ให้ชัดเจน
จิตมากด้วยเมตตา	และกรุณา บ เอียงเอน
เหมือนท่านมาแกล้งเกณท์	ให้ฉลาดและแหลมคม
ขจัดเขลาบรเทาโม-	หะจิตมืดที่งุนงง
กัขา ณ อารมณ	ก็สว่างกระจ่างใจ
คุณส่วนนี้ควรนับ	ถือว่าเลิศ ณ แดนไตร
ควรนึกและตรึกใน	จิตน้อมนิยมชม”

คำประพันธ์บทนี้แปลความได้ว่า ขอความเคารพนอบน้อมต่อครู ผู้มีความกรุณา เพื่อแผ่อบรมสั่งสอนศิษย์ทุกสิ่ง ให้มีความรู้ ช่วยขยายความให้เข้าใจแจ่มแจ้ง มีเมตตา กรุณา เทียงตรง เคี้ยวเชียวให้ฉลาดหลักแหลม ช่วยกำจัดความโง่เขลา ให้มีความเข้าใจ แจ่มชัด พระคุณดังกล่าวนี้ถือว่าเป็นเลิศในสามโลกนี้ จึงควรระลึก และน้อมใจชื่นชมยกย่อง

5. คุณค่า

5.1 คุณค่าด้านวรรณศิลป์

การใช้ภาษาในบทนมัสการมาตาปิตุคุณและบทนมัสการอาจารย์คุณ มีความดีเด่น 2 ประการคือ การเล่นเสียงสัมผัส และการสรรคำ

5.1.1 การเล่นเสียงสัมผัส ในที่มีทั้งการเล่นเสียงสัมผัสพยัญชนะและสัมผัสสระ ดังนี้

ก. สัมผัสพยัญชนะ คือ การใช้คำที่มีเสียงพยัญชนะเดียวกัน นำมาสัมผัสกัน เพื่อให้เกิดความไพเราะ ตัวอย่างเช่น

“ข้าขอนบชนกคุณ” เล่นเสียงสัมผัสพยัญชนะในคำว่า ข้า/ขอ และ นบ/ชนก

“ก็ บ เทียบ บ เทียมทัน” เล่นเสียงสัมผัสพยัญชนะในคำว่า เทียบ/เทียม/ทัน

“อนุสาสน์ทุกสิ่งสรรพ” เล่นเสียงสัมผัสพยัญชนะในคำว่า สาสน์/สิ่ง/สรรพ

ข. สัมผัสสระ คือ การใช้คำที่มีสระเหมือนกันนำมาสัมผัสกันเพื่อให้เกิดความไพเราะ ตัวอย่างเช่น

“ผู้กอบนุกุลพูน” เล่นสัมผัสสระในคำว่า นุกุล/พูน

“ตรากทนระคนทุกซ์” เล่นสัมผัสสระในคำว่า ทน/ระคน

“ต่อพระครูผู้การุญ” เล่นสัมผัสสระในคำว่า ครู/ผู้

5.1.2 การสรรคำ กวีเลือกใช้คำที่ไพเราะทั้งเสียงและความหมาย ได้อย่างเหมาะสม คำที่ใช้เป็นคำที่ง่าย สื่อความหมายชัดเจน ทำให้ผู้อ่านเห็นภาพแจ่มชัด ดังนี้

“พุ่มพัก” ทำให้เห็นภาพว่าพ่อแม่ทะนุถนอม ประคับประคองเลี้ยงดูลูกด้วยความรัก และเอาใจใส่อย่างดี

“ตรากทนระคนทุกซ์” เป็นคำที่ทำให้เห็นภาพว่าพ่อแม่ต้องตรากตรำ และอดทน ทุกสิ่งทุกอย่าง เพื่อเลี้ยงดูลูกให้เติบโต

“**ถนอมเลี้ยง**” แสดงถึงการเลี้ยงดูลูกอย่างประคับประคองให้ดี เลี้ยงลูกด้วยความรักและความปรารถนาดี

“**บุษไฉน**” เพลงมาจากคำว่า บุษนัย แปลว่า ครอบงำ เพื่อแสดงว่าพ่อแม่เป็นบุคคลที่ลูกควรบูชา

“**ขจัดเขลา**” คำนี้แสดงให้เห็นหน้าที่ของครูว่าต้องการทำให้ศิษย์ฉลาด ปราศจากความไม่รู้เท่าทันในสิ่งต่างๆ

5.2 คุณค่าด้านเนื้อหา

5.2.1 การลำดับความได้ชัดเจน บทนมัสการมาตาปิตุคุณและบทนมัสการอาจารย์คุณ เป็นบทร้อยกรองขนาดสั้น มีการลำดับความที่ชัดเจน คือ กล่าวถึงพระคุณของพ่อและแม่ที่มีต่อลูกตั้งแต่เกิด มีการนำพระคุณของพ่อและแม่มาเปรียบเทียบกับสิ่งที่ยิ่งใหญ่ และทิ้งท้ายด้วยการบอกว่า พระคุณอันล้นพ้นนี้ต่อให้ทดแทนคุณอย่างไร ก็ไม่สามารถที่จะทดแทนให้หมดได้

5.2.2 การสอนจริยธรรม เนื้อหาของบทนมัสการมาตาปิตุคุณและบทนมัสการอาจารย์คุณ ทำให้นักเรียนสำนึกในพระคุณของบิดามารดาและครูอาจารย์ นับเป็นการใช้บทประพันธ์เป็นสื่อเพื่อปลูกฝังจริยธรรมได้เป็นอย่างดี

บรรณานุกรม

- ภาสกร เกิดอ่อน และคณะ. (2552). หนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐาน ภาษาไทย วรรณคดี และวรรณกรรม ม.4 กรุงเทพมหานคร: บริษัท อักษรเจริญทัศน์ อจท. จำกัด.
- วิพุธ โสภวงศ์. (2553). ศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารย์ยางกูร), พระยา ใน นามานุกรม วรรณคดีไทย ชุดที่ 2. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ. (2558). หนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐานภาษาไทย วรรณคดีวิจักษ์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 พิมพ์ครั้งที่ 8 กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ สกสค. ลาดพร้าว.

SE-ED

บทที่ 2

อิเหนา ตอน คีตกะหมังกุหนิง

1. ประวัติความเป็นมา

อิเหนา เป็นวรรณคดีอันมีที่มาจาก นิทานปันทย์ ซึ่งเป็นวรรณคดีชิ้นสำคัญของชาวเนื้อความในนิทานปันทย์นั้น กล่าวสรรเสริญพระเกียรติคุณของพระมหากษัตริย์ชาวพระองค์หนึ่ง ซึ่งทรงเป็นทั้งนักรบ นักการปกครองและทรงสร้างความเจริญให้แก่อาณาจักรชาวเป็นอย่างมาก พระมหากษัตริย์องค์ที่กล่าวถึงนี้ทรงพระนามว่า **พระเจ้าไอรลึงคะ** และด้วยเหตุที่วรรณคดีไทยเรื่องอิเหนามีที่มาจากพงศาวดารของชาว ดังนั้นในที่นี้จึงจะขอกล่าวถึงประวัติศาสตร์ของอาณาจักรชาว อันเป็นต้นเหตุของเรื่องโดยสังเขป ดังนี้

เกาะชาวในสมัยโบราณ (ปัจจุบันคือประเทศอินโดนีเซีย) เคยเป็นดินแดนสำคัญส่วนหนึ่งของอาณาจักรศรีวิชัย ซึ่งเป็นอาณาจักรที่ยิ่งใหญ่และมีอารยธรรมสูง เมื่อพุทธศตวรรษที่ 15 **พระเจ้าลิณทก** แห่งอาณาจักรชาวตะวันออก ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่มีอำนาจมาก ทรงปลดแอกจากการครอบครองของอาณาจักรศรีวิชัย ยกเลิกวัฒนธรรมต่างๆ แบบศรีวิชัยทิ้ง และฟื้นฟูวัฒนธรรมแบบชาวแท้ขึ้นมา ในตอนนั้นอาณาจักรศรีวิชัยยังมีความวุ่นวายจากปัญหาการเมืองภายใน ดังนั้นจึงไม่ได้ทำการปราบปราม จนมาถึงรัชกาลของ **พระเจ้าธรรมวงศ์** แห่งอาณาจักรชาวตะวันออก ศรีวิชัยเข้มแข็งขึ้นมาอีกครั้งจึงยกกองทัพมาปราบปราม พระเจ้าธรรมวงศ์ออกสู้ศึกและล้นพระชนม์ในทีรบ

ช่วงเวลานั้น ราชธิดาของพระเจ้าธรรมวงศ์ ซึ่งเป็นพระชายาของท้าวบาหลิ ได้พาพระราชโอรสผู้ทรงพระนามว่า **“ไอรลึงค์”** หนีไปซ่อนองค์ จนเหตุการณ์สงบแล้วจึงพาพระราชโอรสไปครองกรุงบาหลิ

ครั้นพุทธศักราช 1565 อาณาจักรศรีวิชัยเริ่มอ่อนแอ พระเจ้าไอรลันด์ จึงรวบรวมกำลังเพื่อจะยกเข้าตีอาณาจักรศรีวิชัย แต่ทางศรีวิชัยได้ส่งพระราชธิดามาให้อภิเษกเป็นพระมเหสี ดังนั้นทั้งสองอาณาจักรจึงได้ปรองดองกัน

คนชาวโบราณยกย่องนับถือพระเจ้าไอรลันด์ ว่าทรงมีฤทธาานุภาพเป็นอย่างยิ่ง เมื่อเรื่องอิเหนาเข้ามาถึงประเทศไทย ก็ได้กล่าวถึงพระองค์ว่าเป็นต้นสกุลวงศ์สัณเฑาะว์ และเรียกพระองค์ว่า “ปะตาระกาหลา”

พระเจ้าไอรลันด์ไม่มีพระราชโอรสที่ประสูติแต่พระมเหสี มีแต่พระราชธิดาเพียงพระองค์เดียวซึ่งไปผนวชเป็นชี เพราะไม่ประสงค์ที่จะครองราชสมบัติ ดังนั้นก่อนที่พระเจ้าไอรลันด์จะสิ้นพระชนม์ จึงได้แบ่งราชธานีออกเป็น 2 ส่วน คือ กุเรปัน และดาหา แล้วพระราชทานให้แก่พระราชโอรสที่ประสูติจากพระสนมองค์ละส่วน

พระโอรสของพระเจ้าไอรลันด์พระองค์หนึ่ง มีโอรสกับประไหมสุหรี พระโอรสของพระเจ้าไอรลันด์อีกพระองค์หนึ่งก็มีพระธิดากับประไหมสุหรี ดังนั้นพระเชษฐภคินีที่เสด็จออกบวช จึงแนะนำให้พระโอรสและพระธิดาสมรสกัน เพื่อรวมดินแดนและอำนาจที่แบ่งแยกกันให้เข้ามาอยู่ด้วยกันอีก ครั้นต่อมาจึงให้กำเนิดทายาทซึ่งเป็นพระราชนัดดาของพระเจ้าไอรลันด์ โดยพระราชนัดดาพระองค์นี้ มีพระนามตามที่ปรากฏในศิลาจารึกว่า “กามาศวร” (ไทยเรียกว่าอิเหนา) ครองราชย์ระหว่างปี พ.ศ. 1658-1673

เมื่อสิ้นรัชกาลของพระเจ้ากามาศวรแล้ว พระโอรสของพระองค์ทรงพระนามว่า “การตยुทร” ได้ครองราชย์ต่อมา และเมื่อสิ้นรัชกาลของพระเจ้าการตยुทรแล้ว ก็ไม่ปรากฏเรื่องราวของผู้ที่สืบเชื้อสายจากพระเจ้าไอรลันด์และพระเจ้ากามาศวรอีกเลย (เสาวลักษณ์ อนันตคันต์, 2538: 110)

ประวัตินิทานปันทย์ในประเทศไทย ตั้งแต่แรกเริ่มจนถึงสมัยรัชกาลที่ 2 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

มีคำแถลงสืบมาว่าในสมัยกรุงศรีอยุธยาครุฑวงศ์บ้านพลูหลวง สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ทรงมีพระธิดาด้วยเจ้าฟ้าสังวาลย์ พระนามว่า เจ้าฟ้าหญิงกมล และเจ้าฟ้าหญิงมุกฎ เจ้าฟ้าหญิงทั้งสองมีข้าหลวงเป็นหญิงชวามลายู เชื้อสายพวกเขลยที่ได้มาจากเมืองปัตตานี ข้าหลวงมลายูคนนี้ได้เล่านิทานเรื่องอิเหนาถวาย ปรากฏว่าเจ้าฟ้าหญิงทั้งสองชอบพระทัยมาก จึงทรงนำนิทานที่ได้ฟังจากนางข้าหลวงมาแต่งเป็นบทละครขึ้นพระองค์ละเรื่อง โดยเจ้าฟ้าหญิงกมลทรงเรื่อง **ดาหลัง** ส่วนเจ้าฟ้าหญิงมุกฎทรงเรื่อง **อิเหนา** เหตุที่ทรงพระนิพนธ์เป็นบทละคร แทนที่จะเป็นเรื่องเล่าหรือนิทาน เห็นจะเป็นเพราะว่า

ในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ การละครเจริญเฟื่องฟูเป็นอย่างยิ่ง ละครในซึ่งไม่เคยมีมาก่อน เราก็ได้ทราบว่าในสมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศมีการเล่นละครใน คือ ละครผู้หญิงล้วนแล้ว วรรณคดีเรื่องดาหลังและอิเหนา พระนิพนธ์ของเจ้าฟ้าหญิงทั้งสองก็ได้โปรดเกล้าฯ ให้ใช้เป็นบทละครในด้วย ต่อมาต้นฉบับคงขาดหายไปไม่สมบูรณ์ เนื่องด้วยคราวเสียกรุงและระยะเวลาอันยาวนาน

ในสมัยกรุงธนบุรี ไม่ปรากฏว่ามีบทละครเรื่องอิเหนาที่แต่งขึ้นใหม่ เข้าใจว่ายังคงใช้บทละครครั้งกรุงเก่าอยู่ แต่มีเรื่องอิเหนาที่เป็นหนังสืออ่านคือ **อิเหนาคำฉันท์** ผลงานของหลวงสรวิชิต (หน) ต่อมาได้เป็นเจ้าพระยาพระคลัง (หน) แต่งขึ้น เมื่อ พ.ศ. 2322 โดยแต่งเป็นคำฉันท์ปนกาพย์ เริ่มเรื่องตั้งแต่อิเหนาปลอมตัวเป็นจรกา วางอุบายเผาเมืองดาหา แล้วลักพาตัวนางบุษบาไปซ่อนในถ้ำทองที่เตรียมไว้ จรกาติดตามไปสังเกตดูว่าอิเหนาเป็นผู้ลักพานางบุษบาไปหรือไม่ แต่อิเหนาก็แสร้งทำเป็นโกรธผู้ที่แอบลักพานาง ครั้นพอระลึกขึ้นได้ถึงความผิดของตนเมื่อคืนก่อน ว่านกอินทรีจิกตาก็ให้นกหวาดหวั่น จึงประสมโรงร้องให้ไปกับจรกา (กุหลาบ มลลิกะมาส, 2555: 115)

ครั้นพอถึงสมัยรัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงพระราชนิพนธ์บทละครเรื่องอิเหนาขึ้นมาใหม่ มีหลักฐานว่าทรงพระราชนิพนธ์ไว้ 38 เล่มสมุดไทย แต่เหลือตกทอดมาเพียง 7 เล่มสมุดไทย (รีณทัตย์ สัจจพันธุ์, 2555: 171) เนื้อความส่วนใหญ่แบ่งออกได้ 6 ตอน คือ

1. ตอนตั้งวงศ์เทวา จนถึง อิเหนาไปเมืองหมันหยาศครั้งแรก
2. ตอนเข้าห้องนางจินตะหรา จนถึง อิเหนาตอบสารท้าวกูเรปันไม่ยอมอภิเษกกับนางบุษบา
3. ตอนวิหยาสะก่าเที่ยวป่าได้รู้ปณางบุษบา จนถึง ท้าวหมันหยารับสารท้าวกูเรปัน
4. ตอนศีกะหมังกุหนิง
5. อิเหนาปลอมเป็นปันหยี ตามหานางบุษบาถึงเมืองมะละกา จนถึง อุณากรรณขึ้นเขาประจาหวัน

พอถึงรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (รัชกาลที่ 2) พระองค์ทรงพระราชนิพนธ์บทละครเรื่องอิเหนาขึ้นมาใหม่ทั้งเรื่อง เพราะทรงมีพระราชดำริว่าบทละครเรื่องอิเหนาพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 มีเนื้อความที่ยังไม่เข้ากันสนิท และใช้เล่นละครได้ไม่เหมาะสม ดังนั้นจึงทรงพระราชนิพนธ์ขึ้นใหม่ โดยทรงเลือกสรรข้าราชการและเจ้านายที่มีความชำนาญในการแต่งกลอน ให้เป็นกวีที่ปรึกษาและร่วมแต่งด้วย

กล่าวกันว่าบรรดาเจ้านายและข้าราชการที่โปรดให้เป็นกวีที่ปรึกษามืออยู่ด้วยกัน 7 ท่าน เท่าที่ทราบแน่ชัดก็คือ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อครั้งยังดำรงพระยศเป็นกรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ สมเด็จเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิทักษ์มนตรี และสุนทรภู่ วิธีการที่ทรงพระราชนิพนธ์คือ เรื่องตอนไหนที่จะไม่ทรงพระราชนิพนธ์เอง ก็พระราชทานให้กวีที่ปรึกษารับตัดตอนไปแต่ง ตอนไหนที่ทรงพระราชนิพนธ์เสร็จแล้ว หรือที่กวีรับเอาไปแต่งจนเสร็จก็จะโปรดให้อามาอ่านต่อหน้าพระที่นั่งในที่ประชุมกวี เพื่อให้ช่วยกันแก้ไขอีกทีหนึ่ง

2. ประวัติผู้แต่ง

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เป็นพระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก สมเด็จพระบรมราชชนนีมีพระนามเดิมว่า นาก เป็นธิดาคหบดีผู้มีภูมิลำนเอยอยู่ในเขตเมืองสมุทรสงครามต่อกับเขตราษฎร์บุรี (ต่อมาในรัชกาลที่ 2 โปรดสถาปนาสมเด็จพระราชมารดาขึ้นเป็นสมเด็จพระอมรินทราบรมราชินี (วิไลเลขา บุรณศิริ และคณะ, 2542 : 83) พระองค์ประสูติเมื่อวันที่ 24 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2310

สมัยของพระองค์เป็นสมัยที่ศิลปวัฒนธรรมมีความเจริญรุ่งเรืองอย่างมาก เพราะพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงส่งเสริมและทำนุบำรุงศิลปะในด้านต่างๆ เช่น วรรณกรรม นาฏศิลป์ ดุริยางคศิลป์ และงานช่างแขนงต่างๆ ในส่วนของพระองค์ก็ทรงเป็นกวี โดยทรงพระราชนิพนธ์วรรณคดีขึ้นหลายเรื่อง เช่น บทละครในเรื่องรามเกียรติ์ อิเหนา บทละครนอกเรื่อง มณีพิชัย ไกรทอง สังข์ทอง คาวี ฯลฯ

นอกจากนี้พระองค์ยังทรงให้ความอุปถัมภ์แก่เหล่ากวีในราชสำนัก ซึ่งสมัยนั้นก็มีอยู่มากมาย เช่น พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (ครั้งยังทรงดำรงพระยศเป็นกรมหมื่นเจษฎาบดินทร์) ขุนสุนทรโวหาร (สุนทรภู่) นายอินทรวิเชียร (อิน) สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส พระยาตรังคภูมิบาล ฯลฯ

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เสด็จสวรรคตเมื่อวันที่ 14 กรกฎาคม พ.ศ. 2367 ขณะทรงมีพระชนมายุได้ 58 พรรษา ทรงดำรงอยู่ในสิริราชสมบัติเป็นเวลา 15 ปี

ใน พ.ศ. 2511 เนื่องในวาระฉลองวันพระบรมราชสมภพครบ 200 ปี องค์การศึกษาวិทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ ได้ประกาศยกย่องพระเกียรติคุณให้พระองค์ทรงเป็นบุคคลสำคัญของโลก และประเทศไทยได้กำหนดให้วันที่ 24 กุมภาพันธ์ ของทุกปี เป็นวันศิลปินแห่งชาติ เพื่อน้อมรำลึกถึงพระปรีชาสามารถที่ทรงสร้างสรรค์ศิลปวัฒนธรรมให้แก่ประเทศชาติและประชาชนชาวไทย (ลักษณะ โทวีวัฒน์ และกุสุมา รักษมนี, 2553: 173)

ความสัมพันธ์ของผู้แต่งกับเนื้อหา

เนื้อหาของบทละครเรื่องอิเหนามีความสัมพันธ์อย่างมากกับชีวิตของกวี กล่าวคือ กวีทรงนำเอาเรื่องราวจากชีวิตจริงมาแต่งแทรกในบทประพันธ์ เรื่องราวในชีวิตจริงของกวีที่เกี่ยวข้องกับบทละครเรื่องอิเหนามากที่สุด เห็นจะเป็นเรื่องของพระมเหสี

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงมีพระมเหสีสองพระองค์ คือเจ้าฟ้าบุญรอด (สมเด็จพระศรีสุริเยนทราบรมราชินี) พระองค์หนึ่ง และพระราชชายานารีเจ้าฟ้ากุณฑลทิพยวดี อีกพระองค์หนึ่ง ซึ่งพระมเหสีทั้งสองพระองค์นี้ไม่ลงรอยกัน ความไม่ลงรอยกันของพระมเหสีทั้งสองพระองค์นี้ ปรากฏอยู่ในหนังสือ “ขัตติยราชบริพาท” ซึ่งเป็นหนังสือประเภทพงศาวดารกระซิบ และสมภพ จันทรประภา ได้นำมาเรียบเรียงเล่าไว้ในหนังสือ “นรชาติ” (อ้างจากจุลลดา ภัคติภูมิินทร์, 2545: 48-50) มีใจความว่า

“วันหนึ่งสมเด็จพระศรีสุริเยนทร์ ทรงพระดำเนินสวนกับสมเด็จพระเจ้าฟ้ากุณฑลซึ่งมีคุณแว่นตามเสด็จ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากุณฑลก็ทูลดองคัลลงถวายบังคม แต่สมเด็จพระศรีสุริเยนทร์มิได้ทอดพระเนตร เพราะเมื่นพระพักตร์ไปทางอื่นเสียแล้วตั้งแต่แรกทอดพระเนตรเห็นว่าเป็นผู้ใด คุณจอมแว่นจึงใช้วิธีของท่านซึ่งไม่มีผู้ใดจะใช้ได้ โดยทูลสมเด็จพระเจ้าฟ้ากุณฑลด้วยเสียงดังพอที่สมเด็จพระศรีสุริเยนทร์จะทรงได้ยินว่า ครอกฟ้ากุณฑลนี้ไม่รู้จักเจ้าผัวหรือยังไ้ไม่คม

เสียงของคุณจอมแว่นเป็นเสียงที่เคยทรงพระกรุณามาแต่ยังทรงพระเยาว์ ถึงแม้ว่าจะไม่เสด็จอยู่ ณ ทำเนียบเดิมด้วยก็ตาม สมเด็จพระศรีสุริเยนทร์ก็ผินพระพักตร์มา สมเด็จพระเจ้าฟ้ากุณฑลก็ถวายบังคมใหม่ สมเด็จพระศรีสุริเยนทร์ก็ทรงพนมหัตถ์รับเพียงพระอุระ”

เหตุที่เล่าเกร็ดพระราชประวัติของพระผู้ทรงพระราชนิพนธ์มาอย่างยืดยาวนี้ เพราะเห็นว่า ความจากชีวิตจริงดังกล่าวพ้องกันกับความในเรื่องอิเหนา ตอนที่ นางบุษบายนกมือโห้ นางจินตะหราต่อหน้าบรรดาขันตริยวงศ์อัสญแดหว่าและประโหมสุหรี่ ดังความจากเรื่องอิเหนาวา่

“เมื่อนั้น
จึงกราบประณตบทงสุ
บังคมทั้งมะเดหวีสักขัตริย์
แล้วขายฆ่าเลื่องเนตรไป

เมื่อนั้น
แลไปพอสบพักตรา
เคื่องจิตก็พิศดูตา
จะให้ไหว้จินตะหราวาตี

เมื่อนั้น
ดูที่ชนนีก็แจ้งใจ
จึงหยิบพานสลามาวาง
มิได้เคียมคล้วนทา

เมื่อนั้น
เห็นนางบุษบานารี
ยิ่งแค้นเคื่องระคายนัยนา
จึงเอาพระหัตถ์ซ้ายทรมาวัย

เมื่อนั้น
ครั้นเห็นเคื่องขัดพระทัยนัก
ดูคู่อะหะบุษบา
ไม่รู้จักเสียหลวงฤว่าไร

ระเด่นจินตะหรวาหลง
องค์ประไหมสุหรีสี่เรียงไชย
ด้วยความประติพัทธ์ฝ่องไส
จะใคร่ดูองค์ไหนบุษบา

องค์ประไหมสุหรีดาหา
กัลยาแจ้งใจในที่
สบเนตรบุษบาamarศรี
แต่มิได้ตรัสประการใด

ระเด่นบุษบาศรีใส
ขุนเคื่องพระทัยไปมา
เชิญเสวยพื๋นางจินตะหระ
แต่ฆ่าเลื่องนัยนาดูที่

ระเด่นจินตะหระamarศรี
ทำที่กิริยาคมใน
กัลยาไมใคร่จะยังได้
รับพานเลือกไสไว้ตรงพักตร์

ประไหมสุหรีดาหาหมีศักดิ์
นงลักษณ์จึงดำรัสตรัสไป
จะวันทาเจ้าผัวก็หาไม่
ตกจะให้มีความนินทา”

สองบาทสุดท้ายที่พิมพ์ตัวหนานั้น ว่ากันว่า คล้ายกับคำพูดของเจ้าจอมแวนที่ดู
แถมประชดเอากับเจ้าฟ้ากุณฑลฯ

3. ลักษณะคำประพันธ์

อิเหนา ตอน ตีកະអង្គក្នុងនេះ ង៉ែងเป็นกลอนบทละคร ซึ่งอาจมีลักษณะบางประการ
ที่คล้ายกับกลอนสุภาพหรือกลอนแปด อันกลอนบทละครนี้ ង៉ែងขึ้นเพื่อใช้สำหรับการแสดง
ละคร กลอนบทละครมีลักษณะ ង៉ែងนี้

3.1 ลักษณะบังคับ

3.1.1 บทหนึ่งมี 4 วรรค หรือ 2 บาท ในแต่ละวรรคนิยมใช้คำ 6-7 คำ ไม่เกิน 8 คำ เพราะร้องได้ลงจังหวะเข้ากับทำนองได้ดีกว่า

3.1.2 สัมผัสบังคับ มีดังนี้

- คำสุดท้าย วรรคที่ 1 สัมผัสไปยังคำที่ 3 หรือ 5 วรรคที่ 2
- คำสุดท้าย วรรคที่ 2 สัมผัสไปยังคำสุดท้าย วรรคที่ 3
- คำสุดท้าย วรรคที่ 3 สัมผัสไปยังคำที่ 3 หรือ 5 วรรคที่ 4
- ถ้าแต่งหลายบท คำสุดท้ายวรรคที่ 4 ต้องสัมผัสระหว่างบทไปยังคำสุดท้ายวรรคที่ 2 ของบทต่อไป

3.2 การใช้คำขึ้นต้นบท

3.2.1 “มาจะกล่าวบทไป” ใช้สำหรับขึ้นต้นเรื่อง หรือกล่าวถึงเรื่องที่แทรกเข้ามา

3.2.2 “เมื่อนั้น” ใช้ขึ้นต้นเมื่อกล่าวถึงผู้มียศศักดิ์ เช่น ผู้เป็นใหญ่ เทวดา พระมหากษัตริย์ พระมเหสี

3.2.3 “บัดนั้น” ใช้ขึ้นต้นเมื่อกล่าวถึงผู้น้อย หรือผู้ใต้บังคับบัญชา เช่น อำมาตย์ เสนา ทหาร สามัญชน

3.2.4 อาจใช้คำขึ้นต้นอื่นๆ ได้ เช่น “ฟังพาทิ” หรือขึ้นต้นคล้ายกลอนดอกสร้อย กล่าวคือ วรรคสลับมี 4 คำ มีคำว่า “เอ๋ย” หรือ “เอ๋ย” เป็นคำที่ 2 เช่น สุดเอ๋ยสุดสวาท โฉมเอ๋ยโฉมเฉลา

4. สังเขปเรื่องอิเหนา

ก่อนที่จะเข้าสู่เนื้อเรื่องอิเหนา ตอน ศีกะหมังกุหนิง ผู้เขียนขอเล่าเรื่องย่อทั้งหมดก่อน โดยจะเล่าเป็นตอนๆ เพื่อสร้างความเข้าใจเบื้องต้น

ตอนที่ 1 กำเนิดตัวละคร

กล่าวถึงเมืองสำคัญต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับเนื้อเรื่อง คือ เมืองของกษัตริย์วงศ์เทวา 4 เมือง และเมืองที่เป็นพระญาติ คือ กุเรปัน ดาหา กาหลัง สิงห์ดำสำหรับ และเมืองหมันหยาท่อจากนั้นเป็นประวัติของอิเหนา จินตะหรา บุชบา และสียะตรา

ตอนที่ 2 อิเหนาพบนางจินตะหรา

เริ่มตั้งแต่อิเหนาไปช่วยงานศพพระอัยยิกที่เมืองหมันหย้า ได้พบจินตะหราที่พระเมรุ และที่ลงสร ท้าวหมันหย้าให้อิเหนารำกระบี่ อิเหนากับจินตะหารักกัน ต่อมาท้าวกูเรปัน ให้อิเหนากลับเมือง อิเหนาจึงต้องจากนางจินตะหรา ก่อนจาก อิเหนาได้ขอชานหมาก และผ้าสไบของจินตะหราไปเป็นที่ระลึก

ตอนที่ 3 ท้าวกูเรปันเตรียมอภิเชกอิเหนากับบุษบา

เริ่มตั้งแต่อิเหนากลับจากเมืองหมันหย้า วิยะดาประสูติ ท้าวดาหาขอหมั้นวิยะดา ให้กับสียะตรา ท้าวกูเรปันขอให้ท้าวดาหาเตรียมพิธีสุมพร อิเหนาทำอุบายทูลท้าวกูเรปัน ขอไปเที่ยวป่า

ตอนที่ 4 อิเหนาปลอมตัวเป็นปันหยี

อิเหนาออกจากเมืองกูเรปัน แล้วปลอมตัวเป็นชาวป่าชื่อมัสาระปันหยี ผู้ติดตาม ก็เปลี่ยนชื่อทุกคน ได้รับกระตุลสามพี่น้องได้ชัยชนะ และได้รับบรรณาการคือ นางมาหยารัศมี นางสการะวาตี และสังคามาระตา ซึ่งเป็นโอรสธิดาของระตูทั้งสาม

ตอนที่ 5 อิเหนาได้นางจินตะหรา

อิเหนายกทัพมายังเมืองหมันหย้า ได้นางจินตะหราแล้วอยู่กับนาง ท้าวกูเรปัน ให้นำคนมาตามก็ไม่ยอมกลับ ทั้งยังยอมให้นางบุษบาแต่งงานกับชายอื่นได้ ท้าวดาหาโมโห จึงประกาศยกบุษบาให้ใครก็ได้ที่มาสู่ขอ โดยไม่เกรงว่าจะเสียวงศ์เทว

ตอนที่ 6 ระตูจระกาหาคู่

กล่าวถึงระตูจระกาผู้มีรูปชั่วตัวดำ แต่อยากมีเมียสิรูปงาม ได้ให้ช่างเขียนไปวาด ภาพหญิงงามตามเมืองต่างๆ ช่างไปวาดรูปบุษบาได้สองรูป ขณะช่างเดินทางกลับ องค์ปะตาระกาเหล่าได้บันดาลให้รูปหายไปรูปหนึ่ง จระกาเห็นรูปบุษบาก็หลงรัก จึงให้ท้าวล่าล่า พี่ชายไปลู่ขอ ท้าวดาหาก็ตระหนี่ให้

ตอนที่ 7 คีตกะหมังกุหนิง

องค์ปะตาระกาเหล่าทำอุบายให้วิหยาสะก่า โอรสของท้าวกะหมังกุหนิง ได้รูปนางบุษบาไป วิหยาสะก่าเพื่อถึงนางบุษบา ท้าวกะหมังกุหนิงจึงส่งทูตไปลู่ขอ แต่ท้าวดาหาปฏิเสธ

ท้าวกะหมังกุหนิงจึงยกกองทัพมาตีเมืองดาหาหวังชิงตัวนางบุษบา การสงครามครั้งนี้ กองทัพวงศ์เทวาทั้งสามเมืองต่างยกทัพมาช่วย อิเหนามารบด้วยความจำใจ ได้รับกับท้าวกะหมังกุหนิงและฆ่าท้าวกะหมังกุหนิงตาย วิชาสะกาก็ถูกสังคามาระดาฆ่าตายเช่นกัน ส่วนจรกายยกทัพมาช่วยเมื่อสงครามเสร็จสิ้นแล้ว

ตอนที่ 8 อิเหนาพบนางบุษบา

อิเหนาได้เข้าเฝ้าท้าวดาหาและพบนางบุษบา เมื่อพบก็เสียดายนาง จึงพยายามทำทุกวิถีทางที่จะให้ได้นางกลับคืนมา จรกาเร่งให้ท้าวดาหาจัดพิธีสมุพร อิเหนาเสียใจจนป่วยหนัก ท้าวดาหาจึงเลื่อนพิธีออกไปก่อน เมื่ออิเหนาหายป่วย ท้าวดาหา也给เตรียมพิธีอภิเษกอีกครั้ง อิเหนาจึงวางแผนลักนางบุษบา

ตอนที่ 9 อิเหนาเผาเมืองดาหา

ขณะที่เมืองดาหากำลังมีมหรสพสมโภชก่อนพิธีอภิเษกบุษบากับจรกา นั้น อิเหนาและพรรคพวก ก็แกล้งปลอมตัวเป็นชาวเมืองกะหมังกุหนิง ยกทัพมาปล้นเมืองดาหา และเผาเมือง ท้าวกูเรปันกับท้าวดาหาช่วยกันบัญชาการดับไฟ ส่วนอิเหนาก็ปลอมตัวเป็นจรกาเข้าไปลักนางบุษบา โดยอ้างว่าท้าวดาหาให้พาไปไว้ในถ้ำ

ตอนที่ 10 อิเหนาตามบุษบา

เริ่มตั้งแต่อิเหนาทำเป็นออกตามหานางบุษบา โดยพาวิยะดาไปด้วย พอรู้ว่านางถูกลมหอบไป จึงปลอมตัวเป็นชาวป่าชื่อปันหยี วิยะดาชื่อเกนหลงหนึ่งหรีด ออกตามหานางบุษบาไปทั่วเกาะชวา เมืองต่างๆ ยอมเป็นเมืองขึ้นถวายบรรณาการ ครั้นไม่พบนางบุษบาก็ไปบวชเป็นอายัน (ฤๅษี)

ตอนที่ 11 อุณากรรณตามอิเหนา

กล่าวถึงบุษบา ซึ่งองค์ปะตาระกาหลาบันดาลให้ลมหอบไป แล้วแปลงตัวให้เป็นชายมีชื่อว่าอุณากรรณ ได้เป็นโอรสบุญธรรมของท้าวประมอดัน วันที่อิเหนาบวชนั้น อุณากรรณรู้สึกเร่าร้อนใจคิดถึงอิเหนามาก จึงกราบทูลลาท้าวประมอดัน โดยบอกว่าจะออกตามหาอิสตรีที่พึงใจ ระหว่างทางได้เมืองขึ้นหลายเมือง ท้าวลาล้าถวายราชธิดาชื่อกุสุมา ซึ่งเป็นคู่หมั้นของสังคามาระดาให้ อุณากรรณรับไว้เป็นมเหสี แต่สร้างทำทีบอกว่า ได้บนไว้ว่าจะไม่ร่วมรักกับสตรีใดภายในเวลาสามปี

ตอนที่ 12 อุนาकरणเข้าเมืองกาหลัง

อุนาकरणยกทัพเมืองประมอดันเดินทางไปพบอายันปันหยี แต่จำกันไม่ได้จึงยกเลยเข้าไปเมืองกาหลัง ท้าวกาหลังรับไว้เป็นโอรสบุญธรรม ฝ่ายปันหยีสงสัยว่า อุนาकरण น่าจะเป็นบุษบา จึงลาบวชแล้วตามอุนาकरणไปอยู่ที่เมืองกาหลังด้วย ระหว่างที่อยู่ด้วยกัน ปันหยีพยายามสืบดูว่าอุนาकरणเป็นหญิงหรือชาย ต่อมาเมืองกาหลังมีศึก อุนาकरणกับปันหยีช่วยกันรบจนได้ชัยชนะ อุนาकरणเกรงว่าปันหยีจะรู้ว่าตนเป็นสตรีจึงทูลลา ท้าวกาหลังออกตามหาอิเหนาต่อไป

ตอนที่ 13 อุนาकरणไปบวชชี

ลังคามระดาเชื่อว่าอุนาकरणก็คือบุษบา และหลงรักนางกุสุมาซึ่งเป็นคู่หมั้นของตน จึงให้มหาดเล็กไปแอบดูเวลาอุนาकरणอาบน้ำ จึงทราบว่าเป็นผู้หญิง อุนาकरणจึงรีบทูลลาท้าวกาหลังออกจากเมืองไป แล้วปลีกตัวออกไปจากกองทัพ พร้อมพระพี่เลี้ยงไปจนถึงเขาตะหลอกแล้วพร้อมใจกันบวชเป็นชี

ตอนที่ 14 ย่าหรีนเข้าเมืองกาหลัง

กล่าวถึงสียะตราเมื่อเข้าพิธีโสกันต์แล้ว ก็คิดจะออกตามหานางบุษบา อิเหนากับวิยะดา จึงปลอมตัวเป็นโจรป่าชื่อย่าหรีน องค์ปะตาระกาหลาได้แปลงเป็นนกยูง มาล่อให้เดินทางไปเมืองกาหลัง จนได้พบกับปันหยีและเคนหลง ลังคามระดาจำได้ว่าย่าหรีนคือสียะตรา จึงเป็นใจให้ย่าหรีนลักพาเคนหลงไป ปันหยีรู้จึงตามไปจนสู้รบกัน แต่ไม่มีใครชนะใคร ลังคามระดาจึงไปขอรักย่าหรีนมาให้ปันหยีดู จึงจำกันได้

ตอนที่ 15 ปันหยีออกตามย่าหรีน

ระตุมะงาดาวางแผนจับตัวปันหยี เพื่อจะได้สู่ขอนางสกาหนึ่งหัตถราชธิดาของท้าวกาหลังให้กับน้องชาย แต่กลับจับผิดตัวได้ย่าหรีนไปแทน จึงเอาไปจองจำไว้ แต่ระเด่นดะราหันทิดาของระตุมะงาดาแอบช่วยเหลือย่าหรีน ย่าหรีนก็ได้นางเป็นชายา ปันหยีเห็นย่าหรีนหายไปจึงออกติดตาม และได้พบกับบุษบาซึ่งบวชเป็นชี ปันหยีเข้าใจว่านางคือมเหสีของอุนาकरण

ตอนที่ 16 ประสันตาเชิดหนัง

สังคามาระตาแก้ความเข้าใจผิดของปันหยี โดยทำอุบายเชิดหนังเป็นเรื่องราวระหว่างอิเหนากับบุษบาตั้งแต่ต้น นางซีเต๋ราโศกมาก พี่เลี้ยงจึงออกมาดูคนเชิดหนังก็จำได้ว่าเป็นประสันตา ครั้นแล้วต่างฝ่ายต่างก็จำกันได้ อิเหนาจึงลิกนางซีแล้วพามาอยู่ด้วยกันที่เมืองกาหลัง ฝ่ายย่าหรั้นกับตระหวั้นหนีออกจากเมืองมะงาดามาได้ ระตูมะงาดายกทัพตามมาแต่ก็พ่ายแพ้ จึงยอมเป็นเมืองขึ้นต่อเมืองกาหลัง

ตอนที่ 17 พิธีอภิเษกที่เมืองกาหลัง

สังคามาระตาไปช่วยทำประมอดันรบกับระตูล่าล่า รบชนะจึงได้เครื่องราชบรรณาการกับระเด่นกุสุมา ซึ่งไปกับกองทัพของอุณาकरणและกลับไปเมืองประมอดันด้วย อิเหนายกกุสุมาให้สังคามาระตา สียะตราลอบส่งข่าวไปถึงท้าวกูเรปันและท้าวดาหา กษัตริย์ทั้งสองจึงตามมาที่เมืองกาหลังและจัดพิธีอภิเษกให้กับระเด่นที่เป็นคู่หมั้นกันทุกคู่ โดยเชิญจินตะหามาเข้าพิธีอภิเษกด้วย

5. เนื้อเรื่องย่อ ตอนศีกะหมังกุหนิง

ท้าวกะหมังกุหนิงหรือกับพระอนุชาทั้งสอง คือ ระตูปาหยังกับระตูประหมัน ถึงการทำศึกกับเมืองดาหา แต่พระอนุชาทั้งสองกราบทูลทัดทานโดยให้เหตุผลว่า พวกกษัตริย์แห่งวงศ์เทวาต่างเก่งกล้าสามารถและมีไพร่พลชำนาญในการศึก เมืองของเราเป็นเมืองเล็กจะไปต่อสู้กับเมืองใหญ่ได้อย่างไร อันสติจริงมันนั้นใ้ว่าจะมีแต่พระธิดาของท้าวดาหา ขอให้พระองค์คิดดูให้ดีว่าจะทำให้ไพร่ฟ้าประชาชนเดือดร้อนหรือไม่

ฝ่ายท้าวกะหมังกุหนิงก็ทรงเลียงตอบพระอนุชาว่า ใ้ว่าเราจะไปรบกับกษัตริย์แห่งวงศ์เทวา แต่จะไปรบกับจรรกาเพื่อชิงนางบุษบาต่างหาก

พระอนุชาทั้งสองจึงทูลไปอีกว่า พระธิดาบุษบายังคงอยู่กับท้าวดาหา ซึ่งท้าวดาหา คงไม่เน่ิงดูตายเป็นแน่ คงจะบอกข้าศึกไปให้สามนครได้รู้ แล้วสามนครก็จะยกกองทัพมาช่วยตีกระหนาบหน้าหลัง เหลือกำลังที่เราจะต่อสู้ได้ ถ้าเพลี่ยงพล้ำเสียทีจะทำให้อับอายแก่จรรกา

ท้าวกะหมังกุหนิงจึงตอบพระอนุชาทั้งสองว่า เจ้านั้นไม่เข้าใจ ตอนนี้อีเหนาอยู่ที่เมืองหมันหยา คงจะไม่ยกพลมาช่วยรบ จะมีก็แต่กองทัพเมืองกาหลังกับเมืองสิงหัดสำหรับเท่านั้น ซึ่งพวกเราคงจะสู้ได้ ส่วนกองทัพของจรากับกองทัพเมืองล่าล่า พี่ไม่เคยกลัว เจ้าอย่าท้อใจไปเลย ขอให้ส่งสารหลานชายบ้าง เพราะหากไม่ได้นางก็คงต้องตาย ถ้าลูกชายของพี่ตาย พี่ก็คงตายตามไปด้วย ไหนๆ จะตายอยู่แล้ว ตายช้าตายเร็วก็เหมือนกัน พระอนุชาทั้งสองได้ฟังก็ไม่กล้าถามต่อ ได้แต่ก้มหน้านิ่งอยู่

ฝ่ายตำมะหงงกับยาสาแห่งเมืองกะหมังกุหนิงเดินทางมายังเมืองดาหา ท้าวดาหาโปรดให้เข้าเฝ้า และให้อำลักษณ์รับสารมาอ่าน เมื่อท้าวดาหาทราบความในสารแล้วก็ตรัสแก่อำมาตย์ทั้งสองว่า อันธิดาของเรานั้นได้ยกให้ระตุจรกาไปแล้ว ซึ่งจะมารับสิ่งของจากระตุกะหมังกุหนิงอีกเห็นจะผิดประเพณี ผู้คนทั้งแผ่นดินจะนิินทา สิ่งของที่นำมาทั้งหมดนี้จึงนำกลับคืนไป

ตำมะหงงกับยาสาจึงกราบทูลต่อไปว่า ถ้าท้าวดาหาไม่ยอมยกพระธิดาให้ก็จงรีบเตรียมกำลังป้องกันบ้านเมืองเอาไว้ เพราะท้าวกะหมังกุหนิงจะยกกองทัพมาในไม่ช้านี้ ท้าวดาหาก็ตอบว่าถ้าท้าวกะหมังกุหนิงจะทำอย่างนั้นก็ตามใจ ตำมะหงงกับยาสาจึงออกจากเมืองดาหาทันที ส่วนท้าวดาหาก็ก็นำอำมาตย์รีบแจ้งเรื่องไปยังพระเชษฐากับพระอนุชาอีกสองพระองค์ และระตุจรกาให้ยกกองทัพมาช่วยป้องกันพระนคร

ท้าวสิงหัดสำหรับเมื่อทราบข่าวศึก ก็มีรับสั่งให้สุหรานางพระโอรสยกกองทัพไปช่วย ส่วนท้าวกาหลังเมื่อทราบเรื่องก็ตำหนิพระเชษฐาว่า พระเชษฐาทำผิดเองจะไปโทษใคร มีทีไหนไปยกธิดาให้กับระตุ ข้าราชการจึงหมิ่นประมาทได้ แต่ก็ได้ส่งตำมะหงงกับตะหมังให้คุมทหารเมืองกาหลังไปช่วย

ฝ่ายท้าวกูเรปันเมื่อทราบข่าวศึก จึงเขียนราชสารสองฉบับไปยังเมืองหมันหยา ฉบับหนึ่งเขียนถึงอีเหนา ให้รีบเร่งยกกองทัพไปช่วยเมืองดาหา ส่วนอีกฉบับเขียนถึงท้าวหมันหยา นอกจากนี้ยังรับสั่งให้กะหัดตะปาตี พระโอรสอีกพระองค์หนึ่งซึ่งเกิดจากภิกษุ ยกกองทัพเมืองกูเรปันไปสมทบกับกองทัพของอีเหนา โดยกำชับให้เร่งเดินทางไปให้ถึงเมืองดาหาก่อนข้าศึก

เมื่อได้ฤกษ์ กะหัดตะปาตีจึงยกไพร่พลออกจากเมืองกูเรปันมาคอยอีเหนา ณ ทางร่วมเมืองหมันหยา ส่วนสุหรานางก็ยกไพร่พลเมืองสิงหัดสำหรับมาสมทบกับไพร่พลเมืองกาหลัง แล้วมุ่งหน้าสู่เมืองดาหา

กล่าวถึงอำมาตย์ทั้งสองของเมืองกะหมังกุหนิง เมื่อกลับมาถึงเมืองแล้วก็ทูลความทุกอย่างให้ท้าวกะหมังกุหนิงทราบ ครั้นท้าวกะหมังกุหนิงทราบ ก็โกรธท้าวดาหาเป็นพิน

เป็นไฟ สั่งให้เตรียมทัพจะไปตีเมืองดาหาในวันรุ่งขึ้นทันที ฝ่ายโหราจารย์ได้กราบทูลทักท้วงว่าถ้ายกกองทัพไปในวันรุ่งขึ้นจะเสียทีแก่ข้าศึก เห็นควรให้งดการศึกไปก่อน 7 วัน หลังจากนั้นจึงจะไปทำศึกได้ แต่ด้วยขัดติยะมานะของกษัตริย์ ท้าวกะหมังกุหนึ่งก็บอกโหราจารย์ว่า ได้สั่งให้เตรียมทัพแล้ว จะให้งดได้อย่างไร ไฟฟ้าประชาชนจะว่าเอาได้ว่าเกรงกลัวข้าศึก ถึงจะตายก็จะไม่ให้ใครมาดูหมิ่น อีกประการหนึ่งถ้าเข้าไปกองทัพใหญ่อีกสามเมืองจะยกมาทันช่วยเมืองดาหา จะทำให้รบลำบากมากขึ้น ฉะนั้นจะเป็นอะไรหรือไม่สุดแต่เวรกรรมก็แล้วกัน

ครั้นรุ่งเช้า ท้าวกะหมังกุหนึ่งพร้อมด้วยพระโอรสวิหยาสะก่า และพระอนุชาทั้งสองก็เร่งยกทัพมายังเมืองดาหา ครั้นถึงเขตแดนเมืองบุหรานหงันซึ่งเป็นเมืองหน้าด่านของเมืองดาหาก็ก็นั่งให้หยุดทัพ แล้วกำชับให้ทหารทุกกองคอยระวังภัยเอาไว้

ฝ่ายกองตระเวนเมืองบุหรานหงันทราบข่าว กองทัพจากเมืองกะหมังกุหนึ่ง ยกมาก็รีบไปแจ้งแก่ผู้รั้งเมือง ผู้รั้งเมืองก็รีบแจ้งข่าวไปยังเมืองดาหา ครั้นท้าวดาหาทราบข่าวศึกจึงมีรับสั่งให้ตั้งค่ายล้อมกำแพงเมืองไว้ให้มั่นคง พลางคอยข่าวจากม้าเร็ว ว่าพระเชษฐากับพระอนุชาทั้งสองจะส่งกองทัพมาช่วยหรือไม่ หากไม่ส่งมาก็จะขอสู้แต่เพียงผู้เดียว

พอดีกับกองทัพของสุหรานากงแห่งเมืองสิงหัดสำหรับกับกองทัพของเมืองกาหลังยกมาถึงเมืองดาหา สุหรานากงกับตำมะหงงและตะหมัง จึงรีบขึ้นเผ้าท้าวดาหา โดยท้าวดาหาได้ตรัสแก่สุหรานากงว่าศึกครั้งนี้ไม่ควรจะเกิดขึ้น แต่เป็นเพราะลูกสาวของเราอปลัษณ์จะมีคู่ชายก็ไม่ปรารถนา จึงหักใจยกให้ระตูไป อันพระเชษฐานั้นไม่รู้ว่าจะให้ใครมาช่วยหรือไม่ หลานเดินทางมาได้ข่าวบ้างไหม

สุหรานากงทูลตอบว่า ท้าวกูเรป็นให้ระเด่นกะหัดตะปาตียกกองทัพเมืองกูเรป็นมาสมทบกับกองทัพของอีเหนาที่เมืองหมันหย้า ท้าวดาหาสงสัยจึงถามว่า กะหัดตะปาตียจะมาช่วยเราไม่สงสัย แต่อีเหนานั้นเขาจะมาทำไมเจ้าอย่าพูดดีกว่า ขนาดพระเชษฐามีราชสารบอกไปหลายครั้งเขายังไม่มาเลย ยอมทิ้งงานวิวาห์ของตน ศิกมาประชิดติดเมืองเพราะใครเล่า คงจะรักเมียยิ่งกว่าญาติ แม้จะมาก็คงมาด้วยความจำใจเพราะกลัวพ่อ การสู้รบครั้งนี้เราคงไม่ต้องรออีเหนา

สุหรานากงจึงขอนำไพร่พลจากเมืองขึ้น และของเมืองสิงหัดสำหรับยกออกไปตีข้าศึก แต่ท้าวดาหาห้ามไว้ ตรัสว่าไม่ควรด่วนเข้าชิงชัย ควรตั้งมั่นในกำแพงพระนคร รอให้ข้าศึกเข้าโจมตีเราก่อน และขอแต่งตั้งให้เจ้าเป็นผู้บัญชาการรบในเมือง

กล่าวถึงตะหมังเสนาบตีเมืองกูเรป็น ได้ถือราชสารของท้าวกูเรป็นไปยังเมืองหมันหย้า ครั้นถึงแล้วจึงเข้าเผ้าอีเหนาถวายราชสาร อีเหนาเปิดอ่าน สารนั้นมีใจความว่า

“ในลักษณะนั้นว่าบ่จามิตร
จงเร่งรีบรีพลสกลไกร
ถึงไม่เลี้ยงบุษบาเห็นว้าช้า
อันองค์ท้าวดาหาธิบดี
มาตรมั้นเสียเมืองดาหา
ซึ่งเกิดศึกสาเหตุเมหาภัย
ครั้งหนึ่งก็ให้เสียวจา
ครั้งนี้เร่งคิดดูจงหนัก
มั้นมียกพลไกรไปช่วย
อย่าดูทั้งเปลวอัคคี

มาตั้งติดดาหากรุงใหญ่
ไปช่วยชิงชัยในทันที
แต่เขารู้ยั่วว่าตัวนั้นเป็นพี่
นั้นมีโชอาหรือว่าไร
จะพลอยอายขายหน้าหรือหาไม่
ก็เพราะใครทำความไว้งามพัศตร
อายชาวดาหาอาณาจักร
จะซ้ำให้เสียศักดิ์ก็ตามที่
ถึงเรามวยก็จงอย่ามาดูผี
แต่วันนี้ขาดกันจนบรรลัย์”

ครั้นอิเหนาอ่านสารจบแล้วก็เกิดความสงสัยว่า บุษบานั้นจะงามสักเพียงใดจึงต้องใจระตูทุกเมือง หลงรูปนางพากันมาตายอย่างไม่คุ้มค่า แต่ถ้านางนั้นงามเหมือนจินตะหราวดีก็ควรที่จะสละชีวิต ครั้นแล้วจึงบอกตะหมิงเสนาบตีว่าจะยกกองทัพไปต่อสู้กับข้าศึกเพื่อไม่ให้เสียศักดิ์ศรีวงศ์เทวา แต่ว่าขอเวลาเตรียมตัวสักเจ็ดวัน ฝ่ายตะหมิงก็กราบทูลว่าเข้าไปเพราะขณะนี้กองทัพข้าศึกยกทัพเข้าประชิดเมืองดาหาแล้ว ด้วยความเกรงพระราชบิดาอิเหนาจึงรีบสั่งจัดทัพไว้ให้พร้อม วันรุ่งขึ้นจะยกไปช่วยเมืองดาหา สั่งเสร็จอิเหนาก็ไปเฝ้าท้าวหมันหย้า โดยมีตะหมิงเสนาบตีเมืองกูเรปันตามเสด็จไปด้วย

ครั้นถึงท้องพระโรง ตะหมิงเสนาบตีเมืองกูเรปันจึงถวายสารของท้าวกูเรปันแก่ท้าวหมันหย้า ท้าวหมันหย้าเปิดออกก็ต้องตกใจกับรับสั่งของท้าวกูเรปันที่ว่า

“ในลักษณะอักษรสารา
มีราชธิดายาใจ
จนลูกเราสร้างคู่ตุนาหัน
จะให้ชิงผ้าเชาเอาเค็ดตาย
บัดนี้ศึกประชิดติดดาหา
เสียงานการวิวาห์จลาจล
การสงครามครั้งนี้มีไปช่วย
จะตัดวงศ์ตัดญาติให้ขาดไป

ระตูหมันหย้าเป็นผู้ใหญ่
แกลังให้แต่งตัวไว้วัยชาย
ไปหลงรักผูกพันมันหมาย
ช่างไม่อายไพร่ฟ้าประชาชน
กิจจาถือแจ้งทุกแห่งหน
ต่างคนต่างข้องหมองใจ
ยังเห็นชอบด้วยฤาไฉน
ก็ตามแต่น้ำใจจะเห็นดี”

ท้าวหมันหยาทราบความจากราชสาร เกรงว่าท้าวกูเรปันจะขุ่นเคือง จึงยื่นสารให้อิเหนาอ่าน แล้วตรัสกับอิเหนาว่าเห็นแล้วไซ้ไหมหลานรัก เจ้าไม่ยอมฟังคำของเรา จึงพลอยให้เราเกิดความผิดไปด้วย แม้นเจ้าไม่ยกทัพไปช่วยรบ เจ้าคงไม่ได้อยู่กับจินตะหราแน่อย่าช้าอยู่เลยจงรีบยกทัพไป เราจะให้ระเด่นดาหยนคุมพลเมืองหมันหยาไปกับกองทัพเมืองกูเรปันในวันพรุ่งนี้ด้วย

จากนั้นอิเหนาจึงไปลานางจินตะหรา เล่าเรื่องราวที่เกิดขึ้นให้นางฟัง จินตะหราไม่พอใจตัดพ้อต่อว่าต่างๆ อิเหนาพยายามยืนสารของท้าวกูเรปันให้จินตะหราดู แต่นางกลับเมินไปทางอื่น อิเหนาต้องพลอบอยู่นานจนที่สุดจินตะหราจึงยอมเชื่อ และให้อิเหนายกกองทัพไปเมืองดาหา ก่อนจากไปนั้นอิเหนาได้ฝากนางมาหยารัศมีกับนางสการะวาตีให้จินตะหราช่วยดูแลด้วย

รุ่งขึ้นอิเหนาจึงไปกราบทูลลาท้าวหมันหยาและประโหมสุหรี ครั้นได้ฤกษ์ก็ให้ลั่นฆ้องบุโรหิตตัดไม้ข่มนามตามตำราพิชัยสงคราม อิเหนาทรงช้างเคลื่อนพลออกทางโชนทวาร (ประตูป่า) ซึ่งมีพราหมณ์อ่านคาถา กองทัพมุ่งหน้าไปยังเมืองดาหา เดินทางผ่านป่าเขาลำเนาไพร ได้พบกับธรรมชาติอันสวยงาม ผนวกกับความคิดถึงนางทั้งสาม อิเหนาจึงรำพันว่า

“ว่าพลางทางชมคนานก

เบญจวรรณจับวัลย์ชาลี

นางนวลจับนางนวลนอน

จากพรากจับจากจันรรจา

แบกเต้าจับเต้าร้างร้อง

นกแก้วจับแก้วพาที

ตระเวนไพรร้อนร้องตระเวนไพร

เคঁาโหมงจับโหมงอยู่เอกา

คับแค้นคับแค้นโศขเดียว

ขมิวนกไม้ไม่ไปตามทาง

โผนผกจับไม้อิงมี

เหมือนวันพีไกลสามสุดามา

เหมือนพีแนบนวลสมจรจินตะหรา

เหมือนจากนางสการะวาตี

เหมือนร้างห้องมาหยารัศมี

เหมือนแก้วที่ทั้งสามลั่นความมา

เหมือนเวรใดให้นิราศเสนหา

เหมือนพี้นับโหมงมาเมื่อไกลนาง

เหมือนเปลาเปลี่ยนคับใจในไพรกว้าง

คะนึ่งนางพลางรีบโยธี”

อิเหนารีบยกกองทัพจนมาถึงทางร่วมเมืองกูเรปันและได้พบกับพระเชษฐา คือ กะหริดตะปาตียังทัพคอยอยู่ จากนั้นก็รวมกันมุ่งหน้าไปยังเมืองดาหา ครั้นถึงเมืองดาหาแล้ว อิเหนาจึงให้ดำมะหงงเข้าไปกราบทูลท้าวดาหาว่าตนกับกะหริดตะปาตียกทัพมาช่วย แต่จะขอยังกองทัพอยู่นอกพระนคร ครั้นท้าวดาหาทราบว่อิเหนายกทัพมาช่วยก็รู้สึกดีพระทัยเป็น

อย่างมาก เพราะรู้ว่าอิเหนามีความสามารถในการรบ จึงตรัสบอกกับตำมะหงงว่า ที่หลานชายยกทัพมาช่วยนั้นเราขอบใจ เจ้าจงกลับไปบอกอิเหนาให้เข้ามาในเมืองจะได้พักผ่อนให้สำราญใจ ตำมะหงงจึงกราบทูลไปว่าพระโอรสอิเหนารู้ตัวว่ามีความผิด ดังนั้นจึงขอทำการรบนองพระคุณก่อน เสร็จแล้วจึงจะเข้ามาเฝ้า

ท้าวดาหাজึงตรัสกับสุหรานางงว่าบัดนี้อิเหนากับกะหัดตะปาตียกทัพมาแล้ว ตัวเจ้าจะอยู่รับใช้ในเมืองหรือจะออกไปช่วยพระเชษฐา สุหรานางงขอออกไปช่วยอิเหนา ครั้นได้พบกับอิเหนา สุหรานางงจึงเล่าให้อิเหนาฟังว่าเมื่อวันที่ตนมาถึงเมืองดาหา ได้ทูลท้าวดาหาว่าพระเชษฐาจะยกมาช่วย ดูท่าทีแล้วพระองค์ทรงขัดเคือง ตรัสว่าสงครามที่เกิดขึ้นนี้เป็นเพราะใคร อิเหนาก็ตอบว่าพี่ไม่ถือโทษพระองค์ จะขอสู้ศึกให้ชนะก่อนแล้วค่อยเข้าไปถวายบังคม แม้พระองค์จะตำว่าอย่างไรก็จะยอม ตำมะหงงฟังอยู่จึงกราบทูลว่าขณะที่ตนไปกราบทูลนั้น ดูเหมือนท้าวดาหาจะคลายความโกรธลงแล้ว อิเหนาจึงสบายใจขึ้น

ฝ่ายกองทัพเมืองกะหมังกุหนิง เมื่อเห็นอิเหนายกกองทัพใหญ่มาก็ตกใจ รีบไปกราบทูลให้ท้าวกะหมังกุหนิงทราบ ฝ่ายท้าวกะหมังกุหนิงก็คิดเอาว่าคงจะเป็นกองทัพของจรากับกองทัพของท้าวลาล้า รวมกับกองทัพของเมืองดาหาจึงมีจำนวนมากมาย ในวันพรุ่งนี้จะยกกองทัพออกไปตีให้ย่อยยับ ว่าแล้วก็สั่งอำมาตย์ไปจัดเตรียมไพร่พลเอาไว้ให้พร้อม

ครั้นรุ่งเช้า ท้าวกะหมังกุหนิง ระบุปาหยัง ระบุประหมัน และวิหยาสะก่า ก็เคลื่อนพลออกจากค่ายมุ่งหน้ามายังเมืองดาหา ขณะที่เดินทัพมานั้น ท้าวกะหมังกุหนิงเห็นทวนทอง ธงฉาน ไม่มีสีสันท่าทงก็มีอาการเซื่องซึม แล้วยังมีอีกากับเหยี่ยวบินโฉบเฉี่ยวเข้ามาขวางหน้า ท้าวกะหมังกุหนิงก็รู้ได้ว่าจะต้องตายแน่นอน ความกลัวเริ่มเกิดขึ้นในจิตใจ ท้าวกะหมังกุหนิงจึงสั่งให้หยุดทัพ

ฝ่ายกองทัพเมืองกูเรปันเมื่อเห็นข้าศึกยกมา ก็รีบไปกราบทูลให้อิเหนาทราบ อิเหนาจึงสั่งตำมะหงงไปจัดเตรียมทัพให้พร้อม ครั้นได้ศฤงคารจึงตรัสชวนกะหัดตะปาตีสุหรานางง สังคามาระตา และระเด่นดาหยน ขึ้นทรงม้า แล้วจัดกองทัพออกเป็นห้ากอง เคลื่อนพลมาหยุดอยู่ใกล้กับทัพกะหมังกุหนิง

ท้าวกะหมังกุหนิงเมื่อเห็นกองทัพเมืองดาหายกมา จึงสั่งให้วิหยาสะก่าและพระอนุชาทั้งสองเข้าประจำหน้าที่ จากนั้นจึงประกาศแก่เหล่าแม่ทัพนายกองและทหารทั้งปวงว่า จงเร่งตีเมืองดาหาให้ได้ในวันนี้ ตะหมังเสนาบตีเมืองกะหมังกุหนิงได้ยี่นก็เร่งพลเข้าโจมตีทัพของอิเหนาทันที โดยการต่อสู้ถึงขั้นตะลุมบอน สังคามาระตาอีกเข็มขัดม้าแกว่งกระบี่เข้าสังหารข้าศึก อิเหนา กะหัดตะปาตี และสุหรานางง เป็นห่วง จึงข้ามมาตามไปด้วย

ท้าวกะหมังกุหนิงเห็นกษัตริย์ทั้งสี่ จึงตรัสถามว่าผู้ใดคือจรกา อิเหนาตอบไป ว่าเรายกทัพมาจากกูเรปัน มาสังหารศัตรู จรกา นั้นไม่ได้มากับกองทัพของเรา ท้าวกะหมังกุหนิงเมื่อรู้ว่าเป็นอิเหนาก็เกิดความกลัวขึ้นมา แต่ด้วยมานะกษัตริย์ จึงแข็งใจตอบไปว่า เจ้าทั้งหมดนั้นรูปก็งาม อายุก็ยังน้อย น่าเสียดายที่จะพามาตายกันเปล่าๆ ไม่ควรที่จะมาต่อสู้กับเรา อีกทั้งพวกท่านกับเราก็ไม่เคยมีเรื่องเคืองอะไรกัน ขอให้จรกา มาสู้กับเรา ให้พวกท่านดูจะดีกว่า

อิเหนาตรัสว่าจรกา นั้นมิได้อยู่ที่เมืองดาหา ท่านหลบตามารบผิดเมือง อย่างนี้จะพากันมาตายเสียเปล่าๆ ถ้าจะรบกับจรกา ก็ถอยทัพไปเมืองจรกาเถิด ถ้าไม่รู้ทางไปเราจะช่วยบอกให้ แต่ถ้าขึ้นจะต่อสู้ตัวเราในฐานะเป็นพี่ของบุษบา คงจะอยู่เฉยไม่ได้ น้องของเราไม่ได้เกิดในดอกบัว จะมาช่วงชิงแย่งไปเหมือนเป็นผลไม้ไม่ได้

ท้าวกะหมังกุหนิงก็ตอบไปว่า เรายกทัพมาชิงพระธิดา ถึงแม้จะให้กระตุจรกาไปแล้วแต่ก็ยังไม่มีอภิเษก ถ้าจรกาไม่มาก็ยิ่งดีจะได้ไม่มีใครคอยขัดขวาง การกระทำเช่นนี้ไม่ผิดธรรมเนียมที่มีมาแต่โบราณ และไม่ใช่งานการอะไรของเจ้า จงยกทัพกลับไปเสียเถิด

อิเหนาได้ฟังก็ตอบท้าวกะหมังกุหนิงไปว่า ซึ่งจะให้เรายกทัพกลับไปนั้น คงเป็นไปได้ ท่านนั้นแหละที่ต้องยกทัพกลับไป ถ้าไม่ยกทัพกลับไปเห็นที่จะพากันตายหมด

วิหยาสะกำเห็นพระบิดาถูกดูหมิ่นจึงพูดขึ้นว่า เจ้าอย่ามาพูดจาบลอผู้ใหญ่ ยังมีได้ต่อสู้กัน ไม่เรากี่เจ้าที่จะต้องตาย อย่าหมายเลยว่าจะก้มหัวให้เจ้า

ฝ่ายสังคามาระตาเห็นวิหยาสะกำพูดอวดดีเช่นนั้นก็ไม่พอใจ จึงกราบทูลอิเหนาขออนุญาตออกไปสู้กับวิหยาสะกำ อิเหนาก็ไม่ขัดข้องแต่ได้เตือนสติว่าให้สู้ด้วยเพลงทวนและอย่าลงจากหลังม้า สังคามาระตาจึงชักม้าออกไปหาวิหยาสะกำ แล้วทำให้มาสู้กัน

วิหยาสะกำถามสังคามาระตาว่าเป็นใคร โฉนจึงมาทำตนสู้ สังคามาระตาตอบว่าตนเป็นโอรสของระตูปึกมาหงัน และเป็นพระอนุชาของอิเหนา วิหยาสะกำ สงสัยจึงถามต่อไปว่า ตัวอยู่ปึกมาหงันแล้วเกี่ยวข้องกับวงศ์เทวอย่างไร สังคามาระตาไม่พอใจตอบไปว่า “สุดแต่ว่าจิตพิศवास ก็นับเป็นวงศ์ญาติกันได้” จากนั้นก็ขับม้าเข้าต่อสู้กับวิหยาสะกำ ต่อสู้กันอยู่พักหนึ่ง สังคามาระตาก็แกล้งทำเป็นเสียที ชักม้าหนี วิหยาสะกำไม่รู้ว่า เป็นกลลวง จึงขับม้าตาม พอสังคามาระตาได้ทีก็ใช้ทวน แทะถูกวิหยาสะกำตกลจากหลังม้าสิ้นชีวิต

ท้าวกะหมังกุหนิงเห็นพระโอรสพลีชีพล้าไปต่อหน้าต่อตากี้โกรธ ชักม้าแกว่งหอก รุกไล่สังคามาระตาทันที อิเหนาเห็นก็รีบขับม้าเข้ามาขวางไว้ ทั้งสองต่อสู้กันอยู่พักใหญ่ ต่างฝ่ายต่างไม่มีใครเสียทีใคร อิเหนาเห็นว่าถ้าจะเอาชนะท้าวกะหมังกุหนิงบนหลังม้าคงจะเป็นเรื่องยาก จึงร้องทำให้ท้าวกะหมังกุหนิง ลงจากหลังม้า มาต่อสู้กันด้วยกระบี่บนพื้นดิน ท้าวกะหมังกุหนิงก็รับคำท้า แต่อิเหนาก็ยังมีอาจที่จะสังหารท้าวกะหมังกุหนิงได้

เมื่อเป็นดังนี้ อีเหนาจึงคิดที่จะสังหารท้าวกะหมังกุหนึ่งด้วยกริชที่องค์ปะตาระกาหลาประทานมาให้ คิดแล้วจึงชักกริชออกมา แล้วร้องทำให้ท้าวกะหมังกุหนึ่งมาสู้กันด้วยกริชบ้าง ท้าวกะหมังกุหนึ่งก็รับคำท้า แต่คราวนี้ท้าวกะหมังกุหนึ่งถูกอีเหนาแทงด้วยกริชจนเสียชีวิต

ฝ่ายระเด่นอีกสามองค์ คือ กะหรีดตะปาตี สุหรานาง และระเด่นดาหยน เห็นท้าวกะหมังกุหนึ่งสิ้นชีพแล้ว จึงสั่งให้กองทัพทั้งหมดบุกสังหารไพร่พลของท้าวกะหมังกุหนึ่งจนบาดเจ็บล้มตายเป็นจำนวนมาก พวกที่เหลือต่างก็หลบหนีกระจัดกระจายไป

ระตูปาหยังและระตูประหมัน พระอนุชาของท้าวกะหมังกุหนึ่งเห็นเหตุการณ์ไม่ดีแล้ว จึงขอเข้าเฝ้าอีเหนากราบทูลขอให้ไว้ชีวิต และยอมเป็นเมืองขึ้น อีเหนาก็ตรัสว่าเรานั้นไม่ถือโกรธท่านทั้งสอง และขอให้ท่านนำพระศพของท้าวกะหมังกุหนึ่ง และวิหยาสะก่า กลับไปทำพิธีตามประเพณี ก่อนนำพระศพของท้าวกะหมังกุหนึ่งและวิหยาสะก่าไปนั้น อีเหนาได้พิจารณาสภาพศพของวิหยาสะก่าด้วยความสนใจว่า

“หนุ่มน้อยโสภาน่าเสียดาย
ทนต์แดงดังแสงทับทิม
เกศปलयอนงามทรง
กระนี้ฤๅบิดาามีพิศวาส

ควรจะนับว่าชายโฉมงาม
เพริศพริ้มเพรารับกับขนง
เอาจองค์สารพัดไม่ขาดตา
จนพิณาศด้วยไอโรสา”

จากนั้นอีเหนาก็เสด็จขึ้นม้ากลับเมืองดาหาไป ส่วนระตูปาหยังและระตูประหมัน ก็เข้าทอดศพระเชษฐาและพระนัดดา ร่ำไห้ด้วยความเสียใจ แล้วจึงเชิญพระศพของทั้งสองพระองค์กลับเมืองกะหมังกุหนึ่ง

6. ตัวละครสำคัญ

6.1 อีเหนา

อีเหนาเป็นเจ้าชายที่มีรูปร่างงดงามเป็นที่ติดใจใครๆ ที่ได้พบเห็น ที่สำคัญคือมีความสามารถในการรบ กษัตริย์ต่างๆ ทัวแว่นแคว้นแดนชวาก็ไม่มีใครที่จะสามารถต่อกรกับอีเหนาได้ แม้แต่ท้าวกะหมังกุหนึ่งที่อีเหนายกย่องว่า “ยากที่ใครจะรอดต่อยุทธ์ เป็นบุรุษผู้หนึ่งในแดนไตร” ยังต้องพ่ายแพ้แก่อีเหนา ไม่ว่าจะสู้กันด้วยหอก กระบี่ หรือกริช ท้าวกะหมังกุหนึ่งก็สู้อีเหนาไม่ได้เลย ระตูปาหยังกับระตูประหมัน รำพันถึงความสามารถในการรบของท้าวกะหมังกุหนึ่งตอนทอดพระศพว่า

“โอ้พระองค์ผู้ทรงยศ
สงครามทุกครั้งแต่หลังมา

พระเกียรติปรากฏในแหล่งหล้า
ไม่เคยอัปราคาแก่ไพร่”

เมื่ออิเหนามีชัยชนะแก่ข้าศึก อิเหนาก็ไม่อาฆาตและถือโกรธญาติพี่น้องของข้าศึก เห็นได้จากตอนที่ระตูปาหยังกับระตูประหมัน นำเครื่องราชบรรณาการมาถวายและขอเป็นเมืองขึ้น อิเหนาก็พูดจาด้วยดี แล้วยังอนุญาตให้นำพระศพของท้าวกะหมังกุหนิงพระเชษฐา และวิหยาสะกำพระนัดดา ไปประกอบพิธีตามธรรมเนียมประเพณีอีกด้วย

อิเหนานั้นแม้จะเป็นชายผู้เก่งกล้า รูปร่าง แถมยังพูดจาอ่อนหวาน แต่ก็ยังมีข้อเสียอยู่ คือ เป็นคนตื้อดิ่ง เอาแต่ใจตัวเป็นใหญ่ ทั้งนี้เพราะได้รับการอบรมเลี้ยงดูมาเป็นอย่างดี อิเหนาจึงได้ใจ ดังนั้นเมื่อมีความพอใจในตัวจินตะหราถึงกับตัดรอนบุษบา ซึ่งเป็นคู่หมั้น โดยไม่คำนึงถึงความรู้สึกของผู้ใหญ่ทั้งสองฝ่ายเลย

เมื่ออิเหนาตัดรอนบุษบา จึงทำให้ท้าวดาหาโกรธแค้นมาก ถึงกับเอ่ยปากว่าถ้าใครมาขอบุษบาก็จะยกให้ โดยไม่สนว่าจะเป็นการเชือดไก่เพื่อฆ่านก ดังนั้นเมื่อจรกามาขอเป็นรายแรก ท้าวดาหาจึงประทานให้

6.2 จรกา

จรกาเป็นระตูที่ครองเมืองเล็กๆ มีรูปร่างหน้าตาอัปลักษณ์ แต่อยากมีเมียที่สวยงามเพื่อลบปมด้อยของตน จึงมีความมักใหญ่ใฝ่สูงกล้าส่งคนไปลู่ขอบุษบา ซึ่งท้าวดาหาก็ก็นำไปให้

ในศีกกะหมังกุหนิง จรกายกทัพมาช่วยเมืองดาหาไม่ทัน จึงทำให้ภาพลักษณ์ของจรกาไม่ดีในสายตาของคนทั้งหลาย คือ ทุกคนมองจรกาเป็นพวกซุบมือเปิบ เพราะไม่ได้ช่วยอะไรเลย ดังนั้นจรกาจึงได้รับการค่อนแคะเสียดสีจากพรรคพวกของอิเหนาอยู่ตลอดเวลา ฝ่ายนางกำนัลทั้งหลายในเมืองดาหาเมื่อเห็นรูปร่างจรกา ก็วิพากษ์วิจารณ์กันว่าไม่คู่ควรกับพระธิดาบุษบา

6.3 ท้าวกูเรปัน

ท้าวกูเรปันเป็นกษัตริย์พระองค์หนึ่งในวงศ์เทวา และเป็นพระเชษฐา ของท้าวดาหา ท้าวกาหลัง ท้าวสิงหัดสำหรับ และเป็นพระบิดาของอิเหนา

ด้วยความที่ท้าวทุเรณมีเชื้อสายของวงศ์สัญญาเดหาวา จึงทำให้ดูเหมือนว่าพระองค์ ถ้อยศถิตักดีว่ามีมากกว่าเจ้าเมืองเล็กๆ เช่น จรกา หรือระตูหมันหยา ดังนั้นเมื่ออิเหนา ไปได้จินตะหรา ธิดาของระตูหมันหยา ท้าวทุเรณจึงโกรธมาก ดังจะเห็นได้จากคำพูดที่พูด กับประหม่อมสุหรืว่า

“อะหนะอิเหนานี้ผิดนัก
ที่ร่วมวงศ์เทเวศรไม่เจตนา

ไปพะวงหลงรักจินตะหรา
ส่วนที่ต่ำช้าสืชอบใจ”

ครั้นท้าวกะหมังกุหนิงยกกองทัพมาตีเมืองดาหา ท้าวทุเรณจึงมีสารไปถึงอิเหนา ว่า ถ้าไม่ไปช่วยรบก็จะขอตัดขาดความเป็นพอลูกกัน และถ้าพระองค์ตายก็ไม่ต้องมาดูแลศพ

6.4 ท้าวดาหา

ท้าวดาหาเป็นอนุชาของครองของท้าวทุเรณ มีความรักศักดิ์ศรีและวงศ์ตระกูลดุจเดียวกับพระเชษฐา คือ ให้โอรสธิดาแต่งงานกันภายในวงศ์เทวาเท่านั้น เมื่ออิเหนาไม่ยอม เข้าพิธีอภิเษกกับบุษบา ท้าวดาหาก็โกรธแค้นมาก ท้าวทุเรณจึงต้องส่งสารมาไกลเกลี้ยขอ เลื่อนงานอภิเษกไปก่อนเพื่อรออิเหนา ฝ่ายท้าวดาหากำลังแค้นเคืองอยู่ จึงตรัสประชดไปว่า จะไปคอยอิเหนาทำไม ในเมื่อเขาไม่ต้องการบุษบาแล้ว และที่จะให้คอยอิเหนามาจากเมือง หมันหยานั้น ต้องรออีกก็ร้อยปีจึงจะกลับมา ด้วยโทสะจึงกล่าวออกมาว่า

“แม้ใครมาขอก็จะให้
ถึงไพร่ประดาชาติทรลักษณ์

ไม่อาลัยที่ระคนปนศักดิ์
จะแต่งให้จามพักตร์พงศ์พันธุ์”

ดังนั้นเมื่อจoramาขอบุษบาเป็นคนแรก ท้าวดาหาจึงยกให้ทันที นิสัยของท้าวดาหา เป็นคนที่ยึดถือในลัทธิจะวาจาเป็นอย่างยิ่ง แม้ว่าจรากจะมีรูปร่างอัปลักษณ์ไม่คู่ควรกับบุษบา แต่ท้าวดาหาก็จำต้องจัดพิธีอภิเษกให้ เพราะได้ลั่นวาจาออกไปแล้ว แม้ท้าวทุเรณจะทักท้วง แต่ท้าวดาหาก็ไม่เปลี่ยนใจ

ลักษณะนิสัยของท้าวดาหาอีกอย่างหนึ่ง คือ ไม่ใช่คนเห็นแก่ได้ แม้จะมีระตูเมืองอื่น ส่งเครื่องราชบรรณาการมาสู่ขอบุษบาอีก เช่น ท้าวกะหมังกุหนิง ที่ส่งทูตพร้อมด้วยของ หมันมาสู่ขอบุษบาให้วิหยาสะก่า แต่ท้าวดาหาก็ไม่รับของหมัน และยังบอกให้ทูตเมือง กะหมังกุหนิงนำของกลับเมืองไป ทั้งนี้เพราะพระองค์ได้ยกบุษบาให้จรากไปแล้ว

6.5 ท้าวหมันหย่า

ท้าวหมันหย่าเป็นพระบิดาของจินตะหรา ไม่ได้เป็นเชื้อสายของวงศ์เทวาเพียงแต่มีศักดิ์เป็นน้ำเนยของอีเหนาเท่านั้น ท้าวหมันหย่าเป็นคนมีนิสัยอ่อนแอ จิตใจโลเล ไม่มั่นคง ปล่อยให้อีเหนาทำผิดตามอำเภอใจ คือ ได้เสียกับจินตะหรา แทนที่จะห้ามปรามแต่กลับเป็นใจยอมให้อีเหนาทำผิด และการที่ท้าวหมันหย่ารู้เห็นเป็นใจให้อีเหนาได้กับจินตะหรานี้ ทำให้ท้าวหมันหย่ามีชนกติดหลังอยู่ตลอดเวลา จึงถูกท้าวกุเรปันค่อนข้างดว่า

มีราชธิดายาใจ

จนลูกเราสร้างคู่ตุนาหงัน

จะให้ชิงผ้าเชาเอาเด็ดตาย

“ระตุหมันหย่าเป็นผู้ใหญ่

แกลังให้แต่งตัวไว้วายาย

ไปหลงรักผูกพันมันหมาย

ช่างไม่อายไพร่ฟ้าประชาชน”

แต่ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าท้าวหมันหย่าคงจะถือตนว่ามีศักดิ์ต่ำกว่าอีเหนา จึงมีกล้าที่จะห้ามปราม อีกประการหนึ่งท้าวหมันหย่าก็คงอยากได้อีเหนาเป็นเชยด้วยเหมือนกัน จึงยอมให้เรื่องเลยตามเลย

6.6 ท้าวกะหมังกุหนิง

ท้าวกะหมังกุหนิง เป็นตัวละครที่สำคัญตัวหนึ่ง ซึ่งแสดงให้เห็นถึงบทบาทของพ่อที่รักลูกด้วยความหลงใหล เมื่อลูกต้องการสิ่งใดก็ตามใจพยายามหามาปรนเปรอ และด้วยความที่รักลูกมาก ท้าวกะหมังกุหนิงก็ถึงกับตายแทนลูกได้ ซึ่งพ่อแบบท้าวกะหมังกุหนิงในชีวิตจริงก็มีอยู่มาก

“แม่วิหยาสะก้ามอดม้วย

ไหนไหนจะตายวายชีวา

ผิดก็ทำสงครามดูตามที

ที่ดังพฤษภาพนาวัน

พี่ก็คงตายด้วยโอรสา

ถึงเร็วถึงช้าก็เหมือนกัน

เคราะห์ดีก็จะได้ดังไผ่ฝืน

จะอาลัยเพราะลูกเหมือนกล่าวมา”

ท้าวกะหมังกุหนิงเป็นผู้เก่งกล้าสามารถ และมีฝีมือในการรบทัดเทียมกับอีเหนา ซึ่งอีเหนาเองก็ชื่นชมความสามารถทางการรบของท้าวกะหมังกุหนิงอยู่ไม่น้อย

“ท่วงหนึที่ไล่ไวว่อง
ยากที่ใครจะรอดอยู่र्थ

เพลงกระบี่ดีคล้องเป็นที่สุด
เป็นบุรุษผู้หนึ่งในแดนไตร”

เมื่ออิเหนาร้องทำให้ต่อสู้กันด้วยกริช ท้าวกะหมังกุหนิงก็หาครันคร้ามหรือเกรงกลัวไม่ ทั้งนี้เพราะท้าวกะหมังกุหนิงก็มั่นใจในฝีมือของตนเช่นกัน

“อันเพลงกริชขวามลายู
คิดแล้วชักกริชฤทธิธรม

กูรู้สันทัดไม้ขัดสน
ร้ายรำทำกลมารยา”

เหตุที่อิเหนาเอาชนะท้าวกะหมังกุหนิงได้นั้น เพราะอิเหนาอาศัยกริชขององค์ปะตาระกาหลาที่ทรงประทานให้เมื่อครั้งประสูติ มาสังหารท้าวกะหมังกุหนิงต่างหาก ถ้าไม่มีกริชขององค์ปะตาระกาหลาช่วยไว้ อิเหนาก็คงเอาชนะท้าวกะหมังกุหนิงได้ยาก

ด้วยความที่ท้าวกะหมังกุหนิงมั่นใจในฝีมือของตน ดังนั้นจึงกล้าคิดที่จะชิงตัวบุษบา มาให้วิหยาสะก่า ทั้งนี้เพราะถือตัวว่าเป็นใหญ่ในแคว้นแดนขวาเหมือนกัน ดังนั้นจึงไม่กลัวเกรงเหล่ากษัตริย์วงศ์เทวา และด้วยความมั่นใจในฝีมือของตนมากเกินไป รวมกับความรักลูกอย่างไม่ถูกต้อง จึงทำให้ท้าวกะหมังกุหนิงต้องจบชีวิตลงในที่สุด

6.7 จินตะหรา

จินตะหราเป็นธิดาของท้าวหมันหย้า มีความเกี่ยวข้องกับอิเหนาและบุษบา คือเป็นลูกพี่ลูกน้องกันทางฝ่ายมารดา จินตะหราเป็นคนที่เอาแต่ใจตัวเอง อย่างเช่น ทั้งๆ ที่รู้อยู่แล้วว่าอิเหนาคู่หมั้นของบุษบา จินตะหราก็ไม่ได้ขัดขืนความปรารถนาของอิเหนานางเพียงแค่ว่า

“ผ่นพักตร์ผลักไล่ไปมา

แกมกลมารยาหยิกดี”

ดังนั้นอิเหนาจึงไม่ต้องใช้ความพยายามมาก เพราะจินตะหรายอมตกลงปลงใจด้วยอย่างง่ายดาย จินตะหราไม่ได้คำนึงถึงความรู้สึกนึกคิดของใคร ไม่ว่าจะเป็นบิดามารดา ตลอดจนบุษบาคู่หมั้นของอิเหนา ครั้นอิเหนามีความจำเป็นที่จะต้องเดินทางไปช่วยเมืองดาหาค่าศึก จินตะหราจึงตัดพ้ออิเหนาอย่างรุนแรงว่า

“พระจะไปดาหาปราบข้าศึก
ด้วยสงครามในจิตยังติดพัน

ฤารำลึกถึงคู่ตุนาหงัน
จึงบิดผันพจนาน่าอาลัย”

เมื่อจินตะหราไม่อาจทัดทานอิเหนามีให้ไปเมืองดาหาได้ ด้วยความน้อยใจ นางจึง
รำพันถึงความรักและความต่ำศักดิ์ของตน เป็นเชิงตัดพ้ออย่างน่าสงสารว่า

“สตรีใดในพิภพจวนแดน
ด้วยไฝรักให้เกินพักตรา

ไม่มีใครได้แค้นเหมือนอกข้า
จะมีแต่เวทนาเป็นเนื่องนิത്യ

.....
หมายบำเหน็จจะรีบเสด็จไป

.....
ก็รู้เท่าเข้าใจในทำนอง

ด้วยระเด่นบุษบาโฉมตรู

คอยคู่อภิรมย์สมสอง

ไม่ต่ำศักดิ์รูปชั่วเหมือนตัวน้อง

ทั้งพวกพ้องสุริยวงศ์พงศ์พันธุ์”

การเดินทางไปเมืองดาหาของอิเหนานี้ ทำให้จินตะหราบมีความอับอายมาก มิใช่เพราะ
ว่าไปแย่งคู่หมั้นของคนอื่น แต่ไม่สามารถรั้งอิเหนาไว้ได้ จนอิเหนาต้องปลอมว่าตนได้
ตัดขาดจากบุษบาแล้ว และนางในตอนนั้นก็เป็นผู้หมั้นของจรงกา จึงทำให้จินตะหราค่อยคลาย
ความทุกข์ลง แต่นางก็ยังกำซาบอิเหนาว่า

“แม้สำเร็จราชการงานศึก
จงเร่งรีบยกทัพกลับมา

แล้วรำลึกอย่าลืมหมั้นหย้า
น้องจะนับวันทำฎาโนย”

6.8 วิหยาสะก่า

วิหยาสะก่าเป็นโอรสองค์โปรด และองค์เดียวของท้าวกะหมังกุหนิง ซึ่งท้าว
กะหมังกุหนิงก็รักลูกคนนี้มากดังดวงใจ คอยเอาอกเอาใจทุกอย่าง ดังนั้นจึงทำให้วิหยาสะก่า
เคยตัวอยากได้อะไรต้องได้

นอกจากนี้วิหยาสะก่ายังได้สายเลือนนกรบมาจากท้าวกะหมังกุหนิง คือมีจิตใจห้าวหาญ
และยังเป็นผู้มีวาจาคมคาย เชือดเฉือน ในบางโอกาส ดังเช่น ตอนที่ได้คารมกับอิเหนา
และตอนที่ถามล้งคามาระดาว่าเกี่ยวข้องกับวงศ์เทวัญอย่างไร ดังความว่า

“เมื่อนั้น
ได้ฟังคั้งแค้นแทนบิดา
ดูก่อนนริราชไพรี
โอหังบังอาจประมาทใคร
มิเราก็จ่าจะตายลง
ยังมีทันพันตูมาสู้ศึก

“เมื่อนั้น
ได้ฟังแค้นขัดกลัดใจ
ดูก่อนเจ้าผู้เรืองฤทธิ์รงค์
เชื้อชาติญาติวงศ์พงศ์พันธุ์
หรือเป็นวงศ์สัลญแดหว่า
จึงป็นหน้ามาต่อฤทธิ์ไกร
ที่ยืนมาอยู่ข้างหลังนั้น
นามวงศ์พงศ์ใดจงบอกมา

“เมื่อนั้น
ยัมแล้วจึงกล่าววาที่
อันกาหลังสิงหัดสำหรับนั้น
ทั้งหมันหยาดานนั้นไซ้
ตัวลืออยู่ปึกมาหงัน
เหตุใดว่าเป็นอนุชา
หรือหนึ่งพี่จะมาเป็นน้อง
เราคิดเห็นผิดประหลาดใจ

วิทยาสะกำใจกล้า
จึงร้องตอบวาจาว่าไป
อย่าพาที่ลบหลู่ท่านผู้ใหญ่
จะนบนอบยอบไหวอย่าฟังนิก
อย่าหมยคิดจิตทะนงในการศึก
จะรับแพ้แลเลิกไม่มีลาย

วิทยาสะกำศรีใส
จึงตอบคำไปด้วยพลัน
รูปทรงงามสมคณสัน
อยู่เขตชั้นพิธานีบุรีไร
ในสิ้นศราเป็นโฉน
ไม่กลัวชีวล้ายจะมรณา
กันกลดพื้นสุวรรณโอ้อ่า
แจ้งกิจจาแล้วจึงจะรบกัน

วิทยาสะกำเรื่องศรี
ซึ่งว่ามานี้ยังแคลงใจ
ดาหายุเรป็นกรงใหญ่
ก็แจ้งใจว่าวงศ์กันสืบมา
ไขว่วงศ์สัลญแดหว่า
นับในวงศ์ประการใด
เกี่ยวข้องรักกันเป็นโฉน
จงบอกไปแต่จริงบัดนี้”

6.9 สังคามาระตา

สังคามาระตาเป็นโอรสของระตูปึกมาหงัน ได้มาอยู่กับอิเหนาเมื่อครั้งที่อิเหนารับกับระตูบุคลิหนา ซึ่งอิเหนาก็รักสังคามาระตามากจนน้องชายแท้ๆ สังคามาระตาเองก็รักและรักดีต่ออิเหนาดุจเดียวกัน และดูเหมือนว่าสังคามาระตาก็จะภูมิใจมากที่ได้เป็นน้องรักของอิเหนา ดังจะเห็นได้จากตอนที่ปะทะคารมกับวิทยาสะกำ

“เราซื้อสังคามาระตา
ได้เป็นอนุชาเรื่องชัย

หน่อท้าวปึกมาหงั้นเป็นใหญ่
ภวไนยองค์ระเด่นมนตรี”

ในด้านลักษณะนิสัยของสังคามาระตานั่น ก็เป็นคนที่มีความกล้าและความมั่นใจในตนเองสูง เพราะปรากฏว่าในการออกรบกับกองทัพเมืองกะหมังกุหนิงนั้น สังคามาระตาอาสาต่อสู้กับวิหยาสะก่า

“จึงทูลองค์ระเด่นมนตรี
สุวิหยาสะก่าผู้ศักดิ์ดา

น้องนี้จะขออาสา
พระองค์จึงยินม้าเป็นประธาน”

7. คุณค่า

7.1 คุณค่าด้านวรรณศิลป์

7.1.1 การสรรคำ การสรรคำในอีเหณาตอนศิกกะหมังกุหนิงนี้ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงเลือกสรรคำใช้อย่างพิถีพิถันมาก ตัวอย่างที่ยกมานี้แสดงให้เห็นถึงการสรรคำของกวีที่มีความละเอียดรอบคอบ คือ มีการสรรคำมาใช้ทั้งคำไทยแท้และคำที่มาจากบาลีสันสกฤต ซึ่งกวีได้นำมาเรียงร้อยอย่างลงตัว ทำให้เกิดความชัดเจนและเข้าใจง่าย เมื่ออ่านแล้วจะเห็นภาพของพ่อคนหนึ่งที่กำลังหาหน่อลูก เพราะลูกทำผิดและเกิดเรื่องใหญ่ขึ้น

“ในลักษณะนั้นว่าปัจจามิตร
จงเร่งรีบรีพลสกลไกร
ถึงไม่เลี้ยงบุษบาเห็นว่าชั่ว
อันองค์ท้าวดาหาธิบดี
มาตรแมนเสียเมืองดาหา
ซึ่งเกิดศึกสาเหตุเภทภัย
ครั้งหนึ่งก็ให้เสียวาจา
ครั้งนี้เร่งคิดดูจงหนัก
แม้หมียกพลไกรไปช่วย
อย่าดูทั้งเปลวอัคคี

มาตั้งติดตามหากรุงใหญ่
ไปช่วยชิงชัยในทันที
แต่เขารู้ยั่วว่าตัวนั้นเป็นพี่
นั้นมีใจอาหรือว่าไร
จะพลอยอายขายหน้าหรือหาไม่
ก็เพราะใครทำความไ้งามพักตร์
อายชาวดาหาอาณาจักร
จะซ้ำให้เสียศักดิ์ก็ตามที่
ถึงเราม้วยก็จงอย่ามาดูผี
แต่วันนี้ขาดกันจนบรรลัย”

7.1.2 การเล่นคำ ปรากฏอยู่ในตอนที่อิเหนาคร่ำครวญถึงจินตะหรา สกาวะวาที และ มาหยารัศมี ในระหว่างการเดินทางไปเมืองดาหา ซึ่งบทคร่ำครวญนี้ มีความไพเราะมาก กวี เล่นคำโดยการนำเอาสิ่งแวดล้อมมาเชื่อมโยงกับความรู้สึกที่มีต่อนางอันเป็นที่รัก ความว่า

“ว่าพลางทางชมคนานก	โผนผกจับไม้กิ่งมี
เบญจวรรณจับวัลย์ขาลี	เหมือนวันพีไกลสามสุตามา
นางนวลจับนางนวลนอน	เหมือนพีแนบนวลสมรจินตะหรา
จากพรากจับจากจ่านรรจา	เหมือนจากนางสกาวะวาที
แบกเต้าจับเต้าร้างร้อง	เหมือนร้างห้องมาหยารัศมี
นกแก้วจับแก้วพาที	เหมือนแก้วพีทั้งสามลั่งความมา
ตระเวนไพรร่อนร้องตระเวนไพร	เหมือนเวรใดให้นิราศเสนาหา
เคঁาโหมงจับโหมงอยู่เอกา	เหมือนพี้นับโหมงมาเมื่อไกลนาง
คับแคจับแคสั่นโดยเดี่ยว	เหมือนเปล้าเปลี่ยวคับใจในไพรกว้าง
ชมวิหคนกไม้ไปตามทาง	คะนึ่งนางพลางรับโยธี”

7.2 คุณค่าด้านเนื้อหา

7.2.1 แนวคิดของเรื่อง บทละครเรื่องอิเหนาตอนศึกกะหมังกุหนิง แสดงให้เห็น ถึงความรักของพ่อที่มีต่อลูกอย่างเปี่ยมล้น รักและตามใจลูกทุกอย่างแม้รู้ว่าตัวเองจะต้อง ตายก็ยอม

7.2.2 ปมขัดแย้ง บทละครเรื่องอิเหนา ตอน ศีกกะหมังกุหนิง มีปมขัดแย้ง ในหลายๆ ข้อ เช่น

ก. ท้าวกูเรปันต้องการให้อิเหนาอภิเษกกับบุษบา แต่อิเหนากลับไปหลงรักจินตะหรา ถึงกับขอลอนหมั้นบุษบาเลยทีเดียว

ข. ท้าวดาหาขัดเคืองอิเหนาที่ขอลอนหมั้นบุษบา จึงประชดด้วยการประกาศยก บุษบาให้กับชายใดก็ได้ที่มาขอบุษบาก่อน โดยไม่คำนึงถึงว่าจะเหมาะสมหรือเสื่อมเสียวงศ์ ตระกูลหรือไม่

ค. จรคามีรูปร่างหน้าตาที่ประหลาด และเกิดในวงศ์สกุลที่ต่ำศักดิ์ แต่หมายปองดอกฟ้า คือบุษบาผู้มีตระกูลสูง และมีรูปร่างหน้าตาสวยงาม

ง. ท้าวกะหมังกุหนิงต้องการบุษบาเพื่อให้มาเป็นชายาของวิหยาสะก่า แต่ท้าวดาหายกให้จรรกาไปแล้ว จะมาให้แก่วิหยาสะก่าไม่ได้อีก ดังนั้นจึงเกิดศึกชิงนางขึ้นมา

จ. อิเหนาไม่อยากจากหมั้นหย่าเพราะกำลังหลงจินตะหรา แต่ชั้ได้รับสั่งท้าวกูเรป็นไม่ได้จึงต้องยกทัพไป ฝ่ายจินตะหราก็กลัวว่าอิเหนาจะไปอภิเษกกับบุษบา

7.3 คุณค่าทางด้านความคิด

บทละครเรื่องอิเหนา ตอน ศีกะหมังกุหนิง ให้ข้อคิดในเรื่องที่ว่า การที่รักและตามใจลูกมากเกินไป บางครั้งความรักก็อาจย้อนกลับมาฆ่าลูกและฆ่าตนเองด้วย ไม่ว่าจะทางตรงหรือทางอ้อม

7.4 คุณค่าทางด้านสังคมและวัฒนธรรม

อิเหนา ตอน ศีกะหมังกุหนิงนี้ สะท้อนให้เห็นถึงคุณค่าทางด้านสังคมและวัฒนธรรมของคนสมัยก่อน คือ วัฒนธรรมการกินหมาก ซึ่งจะเห็นได้ว่าวัยรุ่นในสมัยนั้นก็เริ่มกินหมากกันแล้ว ดังเช่น วิหยาสะก่าที่มีฟันเป็นสีแดงดั่งแก้วทับทิม ทั้งนี้เพราะเพ็งกินหมากได้ไม่นาน ฟันจึงยังไม่เป็นสีดำ

“มาเห็นศพทอดทิ้งกลิ้งอยู่

หนุ่มน้อยโสภาน่าเสียดาย

ทนต์แดงดั่งแสงทับทิม

เกศปलयอนงามทรง

พระพิณจพิศดูแล้วใจหาย

ควรจะนับว่าชายโฉมยง

เพริศพริ้มเพราប់กับขนง

เอวองค์สารพัดไม่ขาดตา”

พินิจวรรณคดีจากหนังสือแบบเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย

ในการสอนวรรณคดี ครูมีความจำเป็นที่จะต้องทราบเรื่องราวต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับภูมิหลังของวรรณคดี เรื่องนั้นๆ ทั้งนี้เพื่อที่จะได้นำไปใช้สอนได้อย่างถูกต้องและสนุกสนาน อันจะทำให้นักเรียนเกิดความซาบซึ้งประทับใจ และรู้สึกว่วรรณคดีเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตที่ให้อะไรหลายๆ อย่าง

พินิจวรรณคดีจากหนังสือแบบเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย จึงเป็นหนังสือที่ช่วยสร้างแนวทางให้ครู นำความรู้ไปใช้สอนได้อย่างถูกต้อง เหมาะสม นอกจากนี้ นักเรียนและนักศึกษายังสามารถนำข้อมูลไปใช้ในการอ้างอิงทำรายงาน หรืออ่านทำความเข้าใจเนื้อหา ก่อนเรียน ก่อนสอบ อันจะทำให้ นักเรียนและนักศึกษา เกิดแนวความคิดในการนำไปศึกษาต่อในระดับสูงได้

ประวัติผู้เขียน

ว่าที่ร้อยตรี ณัฐวุฒิ คล้ายสุวรรณ

การศึกษา:

- ศิลปศาสตรบัณฑิต ภาษาไทย (เกียรตินิยมอันดับ ๒) วิชาเอกภาษาไทย วิชาโทภาษาบาลี และภาษาสันสกฤต คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

- ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ไทยศึกษา (ภาษาและวรรณกรรม) คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

ตำแหน่ง:

- หัวหน้ากลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย โรงเรียนสาธิต มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี

ผลงานวิชาการ:

- พิมพ์เผยแพร่แล้วจำนวน ๖ เรื่อง ได้แก่
๑. วรรณกรรมเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร
 ๒. วรรณกรรมสมัยอยุธยาตอนปลาย
 ๓. วรรณกรรมท้องถิ่นเมืองเพชร
 ๔. การพินิจวรรณกรรมไทยเฉพาะเรื่อง
 ๕. พินิจวรรณคดีจากหนังสือแบบเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น
 ๖. พินิจวรรณคดีจากหนังสือแบบเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย

วันเพ็ญ เหลืองอรุณ

การศึกษา:

- ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง วิทยาลัยครูสวนสุนันทา
- ศิลปศาสตรบัณฑิต ภาษาไทย วิทยาลัยครูสวนดุสิต

ตำแหน่ง:

- ข้าราชการบำนาญ เกษียณอายุราชการ ในตำแหน่ง ครูวิทยฐานะ ครูเชี่ยวชาญ (คศ. ๔)

เกียรติคุณที่ได้รับ:

พ.ศ. ๒๕๖๐

- รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์อันมีเกียรติยศยิ่งมงกุฎไทย ชั้นที่ ๑ ประภามงคลมงกุฎไทย (สายสะพาย)

พ.ศ. ๒๕๕๗

- รางวัลครูสุดดี สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา
- โล่รางวัลและเข็มเชิดชูเกียรติ รางวัลทรงคุณค่า สพฐ. (OBEC AWARDS) ชนะเลิศเหรียญทอง ประเภทครูผู้สอนยอดเยี่ยมด้านวิชาการ กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

พ.ศ. ๒๕๕๖

- โล่รางวัลพร้อมเข็มจารึกพระนามาภิไธยย่อ สธ. ครูภาษาไทยดีเด่น จากสำนักงานเลขาธิการคุรุสภา
- ปุษนิยบุคคลด้านภาษาไทย จังหวัดสมุทรปราการ จากกรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม
- รางวัลทรงคุณค่า สพฐ. (OBEC AWARDS) เหรียญทอง ประเภทครูผู้สอนยอดเยี่ยม ด้านนวัตกรรมและเทคโนโลยี เพื่อการเรียนการสอน ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

พ.ศ. ๒๕๕๕

- รับพระราชทานเข็มเชิดชูเกียรติและเกียรติคุณบัตร จากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในฐานะครูผู้มีผลงานดีเด่นสาขาภาษาไทย ของมูลนิธิสยาม-คุณหญิงเบญจฯ แสงมลิ

www.se-ed.com

sbc.fans

ISBN 978-616-08-3421-1

9 786160 834211

250 บาท

คู่มือเรียน-สอบ/มัธยม